

PAPER DETAILS

TITLE: GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK SANAYİNİN EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

AUTHORS: Fetullah AKIN

PAGES: 17-70

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287277>

GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK SANAYİNİN EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Fetullah AKIN*

Öz:

İhtiyaçların sıralamasında gıda ve içecek ihtiyacı, temel ve vazgeçilmez ihtiyaçların başında gelir. Hayatı öneme haiz beslenmenin kaynağı gıda ve içecek sektörüyle kendini gösterir. Bütün dünyada ekonomik kalkınmaya gıda içecek sektörü kaynaklık etmiştir. Gıda ve içecek sanayi geriye ve ileriye bağlantısıyla ekonomik gelişmenin dinamizmini sağlayan bir sektördür.

Gıda ve içecek sektörü imalat sanayinin bir alt sektörüdür. Ancak, ekonominin performansı imalat sanayindeki gelişme ile ölçülür. İncelenen dönemde imalat sanayinde yatırım talebi ve kapasitesinin olması gereken oranda artmadığı tespiti yapılmıştır. İmalat sanayinde yatırım talebin ve kapasitenin genişlememesi, dışa bağımlılığı yüksek olan Türkiye ekonomisinde bu bağımlılığın daha da artacağına işaret etmektedir.

Dünyanın artan gıda ihtiyacı ile birlikte düşünüldüğünde, uluslararası standartlara uygun ürünler üretme kapasitesine sahip bir gıda ve içecek sanayinin ekonominin lokomotif sektörlerinden biri olabileceğini ifade edebiliriz.

Gıda sektöründe firma sayısının yüksek oluşu, sektörde daha yüksek bir rekabetin olduğunu göstergesidir.

TÜİK, 2011 Hanehalkı Bütçe Araştırması'ndan elde edilen sonuçlara göre; Türkiye genelinde hane halklarının tüketim amaçlı yaptığı harcamalar içinde en yüksek payı %25,8 oranıyla konut ve kira harcamalarıdır. Harcamaların %20,7'si gıda ve alkolsüz içeceklerden oluşmaktadır. Türkiye genelinde yapılan harcamalar içinde sağlık harcamalarına %1,9 ve eğitim hizmetleri harcamalarına ise %2 oranında pay ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gıda ve içecek sanayi, imalat sanayi, sanayileşme,

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, feakin@gazi.edu.tr

THE ECONOMIC CHARACTERISTICS OF FOOD PRODUCTS AND BEVERAGES INDUSTRY

Abstract:

At the requirement list, provision for food and beverage comes first as a basic and indispensable need. The food and beverage industry can be seen as the mark of essential source of nutrition. Around the world, it is the food and beverage industry that has been the basis of economic development. The food and beverage industry with backward and forward affiliations is a sector providing for dynamisms of economic development.

The food and beverage industry is a sub-sector of manufacturing industry. Economic performance is measured by the development in manufacturing industry. In this study, it is a finding that investment demands and capacity enlargement in the manufacturing industry did not increase at the expected level. In turn, such fact indicates that the external dependency of Turkish economy, which has a high score, would highly likely increase.

When it is thought with increasing demand for food in the world, it may be claimed that a food and beverage industry with a capacity of producing goods at international standards can be the steam engine of the economy.

According to the 2011 Household Budget Research by TÜİK, across the country the highest score (25,8 %) belongs to housing and renting within the composition of household expenditure, the food and non-alcoholic drinks gets 20,7% of household budget, while health expenditure 1,9 % and education 2%.

Keyword: The food and Beverage industry, Manufacturing industry, industrialization,

GİRİŞ

Beslenme, giyinme ve barınma insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için karşılamaları gereken temel ihtiyaçlarıdır. Bu nedenle, tekstil ve konut ile birlikte gıda ve içecek sanayi bir ülke ekonomisinin en stratejik üç sektöründen birisidir. Gıda ve içecek maddelerine yönelik ihtiyaç hayati öneme haiz olmanın yanında, ertelenemez bir ihtiyaçtır. Bu nedenle de arzının kesintisiz olması bir zorunluluktur. Gıda ve içecek maddelerinin bir diğer özelliği ise, üretim ve arz süreçlerinde kalite standartlarına uyulmasının da hayati derecede önemli olmasıdır. Bu özellikleri, gıda ve içecek sanayini yapısal olarak diğer sektörlerden ayırmaktadır.

Gıda ve içecek sanayi geri ve ileri bağlantı etkisi yüksek olan sektörlerden birisidir. Bilindiği gibi, geri bağlantı etkisi, bir sektörün bir birim mal üretebilmek için diğer sektörlerden ne kadar girdi talep ettiğini ifade etmektedir. Bu yönüyle, üretim sürecinde hem tarım hem de sanayi sektörlerine yönelik yarattığı hammadde ve ara malı ve makine ve teçhizat talebiyle, gıda ve içecek sanayi yüksek bir geri bağlantı etkisi ortaya çıkarmaktadır. Üretim süreci sonrası pazarlama ve dağıtım gibi ihtiyaçların doğması ise, hizmetler sektörüne ve ulaştırma sektörüne yönelik talep yaratılmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında, gıda ve içecek sanayi ürünlerinin tamamına yakınının hizmetler sektöründe ara girdi olarak kullanılmaktadır. Bu durum ise, bu sektörün yüksek bir ileri bağlantı etkisi olduğunu göstermektedir. Ekonomik kalkınma ve büyüme teorileri, bir sektörün ekonomideki lokomotif olabilme özelliğini tartışırken, sektörün diğer özellikleri ile birlikte geri ve ileri bağlantı etkilerinin büyüklüğünü de dikkate almaktadırlar. Dünyanın artan gıda ihtiyacı ile birlikte düşünüldüğünde, uluslararası standartlara uygun ürünler üretme kapasitesine sahip bir gıda ve içecek sanayinin ekonominin lokomotif sektörlerinden biri olabileceğini ifade edebiliriz.

Çalışmanın bu bölümü, gıda ve içecek sanayini, gayri safi yurtiçi hasılaya, istihdama ve ihracata katkıları gibi temel özelliklerinden yola çıkarak, bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Böyle bir değerlendirme, çevre ve nüfusa ilişkin gelişmeler boyutları ile sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma ve büyüme stratejisinin ve bu stratejinin gerçekleştirilmesine yönelik ekonomi politikalarının belirlenebilmesi için önem arz etmektedir.

Gıda ve içecek sanayi, aralarında bulunan girdi-çıkı ilişkisi nedeniyle, tarım sektörü ile birlikte anılmasına karşın, sanayi sektörünün bir alt sektörüdür. Bu nedenle çalışmanın bu bölümü, sanayi sektörünün ekonomik gelişme süreci içerisindeki önemi ve Türkiye’de 2001 ekonomik krizi sonrası imalat sanayinin temel özellikleri ve bu sektördeki gelişmelerin bir değerlendirmesi ile başlamaktadır.

I) SANAYİ SEKTÖRÜ

A) Sanayi Sektörünün Genel Özellikleri

Ekonomik kalkınma, Horowitz (1964)’in de ortaya koyduğu gibi, hem tarihsel süreç içerisinde farklı biçimlerde algılanmıştır hem de sosyal bilimlerin farklı alanlarında çalışan farklı sosyal bilimciler tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. İktisatçılar ekonomik kalkınmayı çeşitli iktisadi değişkenler veya bu değişkenlerden yola çıkılarak kurgulanmış çeşitli endeksler yoluyla ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Ancak, ekonomik kalkınmanın tanımlanmasında en çok kabul gören bir ölçü sanayileşme olmuştur. 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan sanayi devrimi ile birlikte ekonomik kalkınma çabalarının odağında sanayileşme yer almıştır.

Sanayileşme çabaları, Hansen ve Monsinger (1972)’in de vurguladığı gibi, ülkenin uzun dönem ekonomik ve sosyal kalkınma çabalarına uygun olmalıdır. Bunun nedeni, ekonomik ve sosyal kalkınmanın kaynakların sektörler arasında optimal dağılımını gerektirmesidir. Öte yandan, Enke (1961) tarafından da belirtildiği gibi, artan gıda arzı sanayi gelişiminin ve ekonomik kalkınmanın bir ön şartıdır. Buna karşın, ekonomik kalkınma süreci çoğu kez sanayi sektörünün gelişimi ile özdeş olarak alınmakta ve ekonomik kalkınma ve sanayileşme aynı anlamda kullanılmaktadır. Oysa ekonomik kalkınma tüm sektörleri kapsayan ve sosyal gelişmeyi de içeren daha geniş bir kavramdır. Ekonomik kalkınma ekonomideki yapısal bir değişimi ifade eder. Başka bir ifadeyle ekonomide yapısal bir değişimin olduğu bir yerde ekonomik kalkınmadan söz edilebilir. Biz bu alt bölümde, bu çerçevede sanayi sektörünün bir bütün olarak 2001 ekonomik krizi sonrası gelişimini genel hatları ile ortaya koymaya çalışmaktayız. Bu analiz bize gıda ve içki sanayinin sektör içerisinde görece önemi hakkında da bilgi verecektir.

Geçen yüzyılın ilk yarısının sonunda Ginwala (1944) sanayi, doğal kaynaklar ve bir ülkenin ekonomik refahı arasındaki ilişkiye açık biçimde işaret etmiştir. Ginwala (1994)'ya göre, bir ülkenin gerçek ve potansiyel, doğal ve endüstriyel kaynaklarını ölçmekte kullanabileceğimiz mutlak bir ölçü birimi yoktur. Ancak ülkenin sahip olduğu hammaddeler ve bu hammaddelerden yapılan ürünlerle ülkenin mevcut ve potansiyel sanayi gelişimini değerlendirebiliriz.

Tarımsal kalkınma, sanayileşme ve ticaretin etkilerini araştırdığı çalışmasında Echevarria (1995) ise, toprak (tarımsal kaynaklar) ile sermaye faktörleri arasındaki temel iki farka işaret etmektedir. Bunlardan ilki, doğal kaynakların bir limiti varken, sermayenin sürekli birikim olması nedeniyle limitsizleşmeye doğru gitmesidir. İkinci fark ise, toprağın sektör spesifik bir faktör olmasıdır. Bu nedenle de ülke kalkınma sürecinin belirli bir noktasında sanayileşmeye geçmek durumundadır. Bu durum, Hong Kong ve Singapur gibi şehir devletler dışında yalnızca sanayi ve hizmetlerde uzmanlaşma gözlemlememizi de açıklamaktadır (Akın, 211: 29).

Bir ülkenin sanayi gelişimi ile tarımsal gelişimi ve dolayısıyla gıda sanayi gelişimi, bu süreçlerin finansmanı ve sektörler arası kaynak aktarımları yönleri ile de ilişkilidir. Dieslin (1958) tarafından da ortaya konduğu gibi, sanayi sektörünün gelişimi tarım ve tarımsal sanayinin gelişimini iki yönden etkilemektedir. Öncelikle, sanayi sektöründeki gelişme tarımsal teknolojinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu ise tarımda verimliliğin artırılmasına, aynı miktar tarımsal ürün üretmek için gerekli tarımsal kaynakların-toprak, doğal kaynaklar ve tarımsal işgücü- azalmasına neden olmaktadır. Böylece ortaya çıkan tarımsal artık ve işgücü sanayi sektörüne aktarılmaktadır. İkinci olarak, sanayi sektörünün gelişmesi ve sanayi sermayenin artması, tarımsal gelişme ve gıda sanayi yatırımları için gerekli finansal kaynakların yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Lewis (1967) de gelişmekte olan ülkelerde sektörler arası karşılıklı bağımlılığın ve özel, resmi ve fiyat sistemi kanalları ile kaynakların sektörler arası akımlarının bu ülkelerde hem tarımsal hem de sanayi gelişmesi için önemli olduğuna işaret etmektedir (Akın,2011: 30).

B) Sanayi Sınıflandırılması ve Türkiye’de Sanayi Sektörü

Birleşmiş Milletler’in Bütün Ekonomik Aktivitelerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırmasının 3. Revizyonu (ISIC Rev. 3)’e göre imalat sanayi aşağıdaki alt sektörlere ayrılmaktadır¹:

- Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı
- Tütün Ürünleri İmalatı
- Tekstil Ürünleri İmalatı
- Giyim Eşyası İmalatı; Kürkün İşlenmesi ve Boyanması
- Deri İşleme, Saraciye ve Ayakkabı İmalatı
- Ağaç ve Mantar Ürünleri İmalatı (Mobilya Hariç)
- Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı
- Basım ve Yayımlar
- Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıt İmalatı
- Kimyasal Madde ve Ürünlerinin İmalatı
- Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı
- Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı
- Ana Metal Sanayi
- Makine ve Teçhizatı Hariç Metal Eşya Sanayi
- Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat İmalatı
- Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makineleri İmalatı
- Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Makine ve Cihazlarının İmalatı
- Radyo, Televizyon, Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları İmalatı
- Tıbbi Aletler; Hassas ve Optik Aletler ile Saat İmalatı
- Motorlu Kara Taşıtı, Römork ve Yarı-Römork İmalatı
- Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı
- Mobilya İmalatı; Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer İmalat
- Geri Dönüşüm

Bilindiği gibi sanayi sektörü, imalat dışında madencilik ve enerji alt sektörlerini de içermektedir. Bir ülkedeki ekonomik aktivitenin en iyi ölçütlerinden birisi, bir yılda üretilen bütün nihai mal ve hizmetlerin parasal değerini ifade eden Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'dır. GSYİH cari fiyatlarla ölçülebileceği gibi, belirli bir yılın fiyatları baz alınarak sabit fiyatlarla da ölçülebilir. Sabit fiyatlarla ölçüm, fiyat artışlarının etkisini arındırarak üretimdeki değişimleri izlememize imkân sağlar. Bu çerçevede 2001-2012 döneminde Türkiye'de sanayi sektörünün bütün olarak gelişimini değerlendirebilmek için Tablo 1'de sabit fiyatlarla GSYİH, sanayi sektörü GSYİH'sı, imalat sanayi GSYİH'sı ve Sanayi sektörü ve imalat sanayi GSYİH'lalarının GSYİH içerisindeki payları verilmektedir.

Tablo: 1'den de izlenebileceği gibi sanayi sektörü GSYİH'sı 2001-2011 döneminde sabit fiyatlarla yaklaşık yüzde altmış artmıştır. On bir yıllık bir sürede ortaya çıkan üretimdeki yüzde altmışa varan artışın yanında sanayi sektörü ile ilgili diğer önemli bir gelişme sektörün GSYİH içerisindeki payının önemli ölçüde artarak yüzde yirmi yediyi aşmasıdır. Bir ekonomik kalkınmışlık ölçütünün, ekonomik kalkınmanın belirli bir aşamasından sonra GSSYİH içerisinde hem tarım hem de sanayi sektörünün payının azalması, buna karşın, özellikle finansal piyasaların gelişmişliği ile birlikte finansal hizmetler sektörünün büyümesinin de bir sonucu olarak bir türev sektör olan hizmetler sektörünün payının artması olduğu göz önüne alındığında, bu gelişmenin önemi daha belirgin hale gelmektedir. Öte yandan, yukarıda da belirtildiği gibi sanayi sektörü imalat sanayi ile birlikte madencilik ve enerji alt sektörlerinden oluşmaktadır. Bu alt sektörlerden özellikle enerji alt sektörünü bir alt yapı sektörü olarak sınıflandırabiliriz. Enerji artık hem üretim hem de tüketim süreçlerinin temel girdisidir. Bu nedenle de her ülke ekonomik gelişmişlik düzeyine, ekonomik yapısındaki değişme biçimine, nüfus artışına, nüfusun demografik dağılımına ve kentleşme sürecine bağlı olarak sürekli bir biçimde enerji sektörüne yatırım yapmak, güvenli ve sürekli bir enerji arzını sağlamak zorundadır. Madencilik sektöründeki gelişmeler ise bir yandan ülkenin sahip olduğu maden kaynaklarına öte yandan bu madenlerin ulusal ve uluslararası piyasalarındaki gelişmelere bağlıdır.

Tablo: 1

GSYİH, Sanayi Sektörü GSYİH'sı, İmalat Sanayi GSYİH'sı ve Sanayi Sektörü ve İmalat Sanayi GSYİH'lerinin GSYİH içerisindeki Payları.

Yıl	GSYİH (1998 fiyatlarıyla bin TL)	Sanayi Sektörü GSYİH'si (1998 fiyatlarıyla, bin TL)	Sanayi Sektörünün GSYİH İçindeki Payı (%) ^x	İmalat sanayi GSYİH'sı (1998 Fiyatlarıyla, bin TL)	İmalat Sanayinin GSYİH'indeki payı (%) ^x
2001	68.309.352	17.689.505	0,258961	15.736.103	0,230365
2002	72.519.831	18.175.341	0,256625	16.192.617	0,223285
2003	76.338.193	19.588.439	0,256600	17.552.856	0,229993
2004	83.485.591	21.803.052	0,261115	19.645.369	0,235314
2005	90.499.731	23.679.505	0,261652	21.249.692	0,234803
2006	96.738.320	25.649.966	0,265147	23.033.310	0,238099
2007	101.254.625	27.130.511	0,267943	24.326.791	0,240253
2008	102.163.974	27.430.822	0,268497	24.509.477	0,239903
2009	97.003.114	25.332.632	0,261152	22.538.467	0,232347
2010	105.885.644	28.586.004	0,269970	25.606.668	0,241833
2011	114.889.302	31.276.443	0,272231	28.074.588	0,244362
2012*	87.655.014	23.885.042	0,272489	21.514.178	0,245441

* 9 aylık

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Temel Ekonomik Göstergeler, www.dpt.gov.tr.

* Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Bir ülkenin kalkınmışlık düzeyinin, üretim kapasitesindeki artışın temel göstergesi olarak ise, imalat sanayindeki gelişmeleri alabiliriz. Sanayi sektörü GSYİH'sı incelenen dönemde yaklaşık yüzde altmış artarken, imalat sanayi GSYİH'sı yaklaşık olarak yüzde elli altı artmıştır. Bu olumlu gelişmeye karşın, GSYİH içerisinde imalat sanayinin payı önemli ölçüde değişmemiş, yaklaşık olarak yüzde yirmi dört olarak gerçekleşmiştir. Buradan, GSYİH içerisinde sanayi sektörünün payındaki önemli düzeydeki artışının enerji ve madencilik sektörlerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bilindiği gibi, iktisatçılar bir ekonominin üretim düzeyini ölçtüklerinde fiili üretim düzeyi ile potansiyel üretim düzeyi arasında bir ayırım yaparlar. Fiili üretim düzeyi o ülkedeki ve dünyada geçerli olan ekonomik koşullara ve talep düzeyine bağlıdır. Ekonomik gelişmişlik düzeyini değerlendirmek için ise potansiyel üretim düzeyinin göz önüne alınması gerekmektedir. Bir

ekonominin potansiyel üretim düzeyinin ne olduğu ve hangi ölçüde kullanıldığına ilişkin bilgiye kapasite kullanım oranlarından yola çıkılarak ulaşılabilir.

Tablo: 2
İmalat Sanayinde Kapasite Kullanım Oranı (%)*

Yıl	İmalat Sanayi Toplam	İmalat Sanayi Kamu	İmalat Sanayi Özel
2001	70.9	81.8	66.7
2002	75.4	81.7	72.8
2003	78.4	80.9	75.9
2004	81.3	85.6	79.4
2005	80.3	86.0	78.6
2006	81.0	89.4	79.6
2007	81.8	88.4	80.7
2008	78.1	86.7	77.0
2009	65,2	84,2	72,7
2010	72,6	85,3	73,8
2011	75,4	87,0	75,8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler: 1923-2007, www.tuik.gov.tr.

* 2008 yılı ve sonraki verileri için kaynak:Devlet Planlama Teşkilatı, Temel Ekonomik Göstergeler, www.dpt.gov.tr.

Tablo: 2’den de izlenebileceği gibi, incelenen dönemde imalat sanayinde ortalama kapasite kullanım oranı %78.4’tür. İmalat sanayi kapasite kullanım oranı ile ilgili en belirgin özellik kamu sektöründe kapasite kullanım oranını özel sektörden önemli ölçüde yüksek olmasıdır. Kamu sektöründe kapasite kullanım oranı ortalama olarak %85.1 iken, özel sektörde bu oran %76.3’tür. Bu durum incelenen dönemde imalat sanayinde kamu sektörünün mevcut kapasiteyi daha iyi değerlendirdiğini göstermektedir. Bu sonucun iki sektörün ekonomik davranış biçimlerindeki farklılıktan kaynaklandığı ileri sürülebilir. Kamu sektörü üretimi maksimize eden bir davranış sergilerken, özel sektör kârı maksimize eden bir davranış sergiler.

Ekonomik refah düzeyinin yükseltilebilmesi için, üretim düzeyi ve üretim kapasitesinin etkin bir biçimde kullanılmasının yanında, özellikle artan nüfusa paralel olarak üretim kapasitesinin de genişletilmesi gerekmektedir. Üretim kapasitesi ise yapılan sabit sermaye yatırımları

yoluyla genişletilir. Tablo:3, 2007-2012 döneminde sabit fiyatlarla sanayi sektöründe sabit sermaye yatırımlarına ilişkin verileri içermektedir.

Tablo: 3
Sanayi Sektöründe Sabit Sermaye Yatırımları

Yıl	Sanayi Sektörü Sabit Sermaye Yatırımları (1998 Fiyatlarıyla, Milyon TL)	Sanayi Sektörü Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçerisindeki Payı (%)*	İmalat Sanayi Sabit Sermaye Yatırımlarının Sanayi Sektörü Sabit Sermaye Yatırımları İçerisindeki Payı (%)*
2007	11.911	44.66	86.49
2008	12.478	44.57	86.46
2009	13.109	44.62	86.44
2010	12.470	44,62	87,5
2011	11.388	37,2	95.7
2012	12.765	42,0	81,2

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, Temel Ekonomik Göstergeler, www.dpt.gov.tr.

* Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo: 3'den de izlenebileceği gibi, son altı yıl içerisinde sanayi sektöründe yapılan sabit sermaye yatırımları yaklaşık olarak yüzde yedioranında artmıştır. Buna karşın, sanayi sektörüne yapılan yatırımların toplam yatırımlar içerisindeki payı değişmemiş, ortalama olarak yüzde otuz altı olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektörüne yapılan sabit sermaye yatırımlarının hem GSYİH içerisindeki payı² hem de toplam sabit sermaye yatırımları içerisindeki payı dikkate alındığında, Türkiye'nin üretim kapasitesini yükseltmesi için bu payları yükseltmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Artan ve çoğunluğu genç olan nüfusuna iş sağlamak ve bu nüfusun beslenme, giyinme ve konut, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için Türkiye'nin sabit sermaye yatırımlarını GSYİH'nın yüzde yirmisi düzeyine yükselmesi ve bu yatırımları etkin teşvik ve caydırma önlemleri ile sanayi sektörüne ve bu sektöre girdi sağlayan sektörlere yönlendirmesi gerekmektedir.

Yatırım teşvik belgeleri yatırım talebindeki gelişmeleri yansıtan iyi bir göstergedir. Tablo: 4, 2003-2011 dönemi için yatırım teşvik belgelerinin sektörel paylarını yansıtmaktadır.

Tablo: 4
Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (%)

<i>Sektörler</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>
<i>Tarım</i>	1,2	1,7	2,2	2,3	1,3	1,4	2,2	9,17	6,4
<i>Sanayi</i>	53,6	69,7	65,1	61,6	65,0	69,8	67,2	65,48	66,58
<i>İmalat</i>	50,4	62,1	53,5	52,6	48,1	37,9	36,4	55,16	56,02

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, Temel Ekonomik Göstergeler, www.dpt.gov.tr.

Tablo: 4'den de gözlemlenebileceği gibi yatırım teşvik belgesi almış yatırımlar içerisinde sanayi sektörü yatırımlarının payı 2003 yılı dışarıda bırakıldığında yüzde altmışın üzerinde gerçekleşmiştir. Oysa imalat sanayine yönelik yatırım teşviklerinin payı 2004 yılı sonrasında hızla azalarak 2009 yılında 2004 yılındaki payının yarısına yaklaşmıştır. Ancak 2010 ve 2011 yıllarında tekrar yükselmeye başlamıştır. Bu durum özellikle enerji sektöründeki özelleştirme çabalarının da bir sonucu olarak bu sektöre yönelik yatırım ve dolayısıyla yatırım teşviklerindeki artıştan kaynaklanmıştır. Tablo 4'den sanayi sektörünün Türkiye'de incelenen dönemde öncelikli sektör olmayı sürdürdüğünü, ancak sanayinin alt sektörleri içerisinde imalat sanayinin önceliğinin azalarak enerji sektörünün önceliğinin arttığını görmekteyiz. Enerji kaynakları yetersiz olan ve enerji ihtiyacının ortalama olarak dörtte üçü için dış kaynaklara bağımlı olan Türkiye'nin enerji yatırımlarına öncelik vermesi elbette doğaldır. Ancak, istihdam ve üretim katkısı dikkate alındığında, imalat sanayinin de ihmal edilmemesi gerekmektedir. Tablo 4'de içerilen bilgilerin en çarpıcı yanı yatırım teşviklerinden tarım sektörünün aldığı paydır. Tarımsal alanın büyüklüğü ile övünen ve artan nüfusunun beslenme ihtiyacının giderek arttığı Türkiye'de tarımsal yatırım talebinin düşüklüğü düşündürücüdür. Ayrıca tarım sektörü, imalat sanayinin bir alt sektörü olan gıda ve içecek sanayinin girdilerini üreten temel sektör olması nedeniyle de yatırım önceliğine sahip olmalıdır.

2008 dünya ekonomik krizi nedeniyle hükümetin bu tarihten sonra aldığı ekonomik önlemler çerçevesinde yatırım teşvik belgelerin sayısında önemli artış olmuştur. Özellikle iç piyasada et fiyatlarının artmasını durdurmak ve düşürmek için tarım sektörüne daha fazla yatırım teşvik belgesi verildiği için, tarımın yatırım belgesi teşvik payı 2010-2011 dönemi için önemli ölçüde artmıştır.

Bir sektöre yapılan yatırımlar ve kapasite kullanım oranı ile birlikte o sektörün üretim düzeyini belirler. Tablo: 5, sanayi sektörünün alt sektörleri itibariyle üretimdeki gelişmeyi yansıtmak amacıyla düzenlenmiştir.

Tablo: 5
Sanayi Üretim Endeksi (2005:100)

<i>Sektör</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>
<i>İmalat</i>	100	107.7	114.8	112.7	101.2	122,1	124,8
<i>Madencilik</i>	100	108.3	117.2	126.0	132.4	133,0	132,0
<i>Enerji</i>	100	108.6	118.1	122.6	114.5	129,0	141,0
<i>Sanayi Sektörü</i>	100	107.8	115.3	114.2	103.7	116,4	126,8

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, Temel Ekonomik Göstergeler, www.dpt.gov.tr.

İncelenen dönemim üretim endeksi yönünden temel özelliği, madencilik sektörü üretim endeksinin dünya ekonomik krizine karşın artışını sürdürmesidir. Enerji alt sektörü üretim endeksi de krizin ortaya çıktığı 2008 yılında artmış, ancak 2009 yılında azalmıştır. İmalat sanayi üretim endeksinde ise 2008-2009 yıllarında önemli ölçüde azalmış ve bu azalma söz konusu dönem için sanayi sektörü toplam üretim endeksine de yansımıştır. Ekonomik krizin sona erdiği 2009 yılından sonra bütün sektörlerde önemli ölçüde artmıştır. Madencilik sektörünün krizden etkilenmesi ve payını sürekli olarak artırmasının arkasında, özellikle kamuya ait ETİ Maden A.Ş.'nin madencilik alanında gösterdiği başarının etkisi bulunmaktadır. Bunda BOR madeninin tekel pozisyonunda olmasının önemi büyüktür.

Bilindiği gibi Türkiye 1980 yılı itibariyle ekonomik kalkınma ve sanayileşme stratejisini değiştirmiş, içe dönük, ithalatı ikame eden ve planlı ve kapalı bir ekonomik yapıdan dışa açık ve piyasa kurallarının geçerli olduğu bir ekonomik yapıya geçmeye başlamıştır. Bu sürecin ilk on yılını piyasa ekonomisinin ve dışa açık bir ekonominin kurumlarının oluşturulmaya başlandığı bir dönem olarak adlandırılması mümkündür. Özellikle 1989 yılı itibariyle uluslararası sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ile Türkiye ekonomisinin dışa açılma sürecini önemli ölçüde tamamladığı ve dünya piyasaları ile entegre olduğu kabul edilebilir. Bu süreç Türkiye'nin 2011 yılı dış ticaret hacminin 300 milyar doları aşmasını sağlamıştır. Bu Türkiye'de

üretilen her iki liralık malın bir liralık kısmının dış ticarete konu olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle Türkiye’de üretimin dünya ekonomisinde ortaya çıkan dalgalanmalara karşı duyarlı olması doğaldır. Ancak bu sürecin sonunda, 1994, 2001 ve 2008 krizlerinin de gösterdiği gibi, Türkiye’de ithalatın gelir esnekliğinin yüksekliği ve bu esnekliğin giderek artması, ekonominin yalnızca dışa açılmadığını aynı zamanda, dışa bağımlılığının da yükseldiğine işaret etmektedir. Türkiye’nin bu bağımlılığı azaltamaması, en büyük ekonomik problem olarak kendini göstermektedir.

II) GIDA VE İÇECEK SANAYİ

A) Gıda ve İçecek Sanayinin Genel Özellikleri ve Sınıflandırılması

Halaç (2002) gıda kavramını beslenme gereksinmesinden yola çıkarak tanımlamaktadır. Buna göre, bir toplumu oluşturan bireylerin yaşamlarını sürdürmek, büyümek ve fizyolojik ve zihinsel gelişimlerini sağlamak için beslenmeye ihtiyaçları vardır. Bu beslenme ihtiyacı besin elementleri aracılığıyla giderilir. Besin elementlerini içeren işlenmiş ve doğal haldeki hayvansal, bitkisel ve sentetik kökenli yenilebilir ve içilebilir maddeler ise gıda olarak adlandırılmaktadır. Buradaki gıda tanımı hem gıda maddelerini hem de içecekleri içermektedir.

Beslenme ihtiyacının giderilmesini sağlayan bu gıda maddelerini içeren işletmelerin kümелendiği imalat sanayi alt sektörü ise, gıda ve içecek sanayi olarak adlandırılmaktadır. Bulu, Eraslan ve Barca (2007) da gıda sektörünü tarım sektöründen sağladığı bitkisel ve hayvansal hammaddeyi birden çok üretim süreci sonucu ve belirli süreler için saklanabilir ve tüketime hazır ürünlere dönüştüren sanayi kolu olarak tanımlamaktadır.

Birleşmiş Milletler’in Bütün Ekonomik Aktivitelerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırmasının 3. Revizyonu (ISIC Rev. 3)’e göre gıda ve içecek sanayi aşağıdaki gibi gruplandırılmaktadır³:

- Sıvı ve katı yağlar, sebze, meyve, balık ve et üretimi, işlenmesi ve saklanması
- Mezbahacılık; etin işlenmesi ve saklanması
- Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması

- Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması
- Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağ imalatı
- Süt ürünleri imalatı
- Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta, nişastalı ürünler ve hazır hayvan yemleri imalatı
- Öğütülmüş tahıl ürünleri imalatı
- Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı
- Hazır hayvan yemleri imalatı
- Diğer gıda maddeleri imalatı
- Fırın ürünleri imalatı
- Şeker imalatı
- Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı
- Makarna, şehriye, kuskus ve benzeri unlu mamullerin imalatı
- Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddelerin imalatı
- İçecek imalatı
- Alkollü içeceklerin damıtılması, arıtılması ve karıştırılması; mayalı maddelerden etil alkol üretimi
- Şarap imalatı
- Bira ve malt imalatı
- Alkolsüz içecek imalatı, maden ve memba suları üretimi

Bu sınıflandırmada dikkati çeken ilk husus sektörün dört alt ana sektör biçiminde sınıflandırılmış olmasıdır. İkinci husus içecek sanayinin dört alt sektörden oluşan bir alt sektör olarak gruplandırılmış olmasıdır. Üçüncü husus sektörün hazır hayvan yemleri üretimini de içermesidir. Bu alt sektör özellikle kentlerde evlerde hayvan beslenmesinin yaygınlaşması ile giderek gelişme göstermektedir. Bir başka önemli konu ise sektörün yalnızca üretim süreçlerini değil, ama aynı zamanda gıda ürünlerinin çoğu kez dayanıklı ürünler olmaması nedeniyle, üretilen ürünlerin saklanmasına ilişkin süreçleri de içermesidir⁴.

Daha öncede belirtildiği gibi bu sanayi dalı, üretim süreci için ihtiyaç duyduğu makine ve teçhizat, çeşitli madenler ve enerji gibi birçok girdiyi sanayi sektörünün diğer alt sektörlerinden temin etmektedir. Ancak, gıda ve içecek sanayi temel üretim girdilerinin büyük bir kısmını tarım sektöründen elde etmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında tarımsal gelişme bir yandan sanayi gelişmeye katkıda bulunurken, diğer yandan sanayi gelişmenin limitini belirlemektedir. Kızıloğlu (1998)'nin da belirttiği gibi, sanayileşme çabası, katma değeri yüksek ürünler üretilmesini gerektirmektedir. Gıda sanayi büyük çoğunluğu tarımsal girdilerden oluşan ve üretim süreçleri yüksek katma değer ortaya çıkarmayan girdileri yüksek katma değerli işlenmiş ürünlere dönüştürmektedir. Diğer yandan DPT (2004)'de vurgulandığı gibi gıda üretimi büyük ölçüde tarımsal üretimdeki değişmeye bağlıdır. Tarımsal üretim Avrupa Birliği (AB) piyasalarında rekabet edebilmek için daha verimli olmak zorundadır. Bu ise, tarımsal üretimin daha sermaye yoğun olması ve daha ticari amaçlı bir üretim yapısına dönüşmesini gerektirmektedir. Tarımsal üretimdeki bu dönüşüm gıda ve içecek sanayinde de benzeri bir dönüşümü ortaya çıkaracaktır. Bu dönüşümün sonucu artan tarımsal üretim ve gıda ve içecek üretimi insanları beslenme maddelerine erişimini kolaylaştıracaktır. Artan ve daha nitelikli hale gelen üretim ise, ülkenin tarımsal mal ve hizmetler ile gıda ve içecek sanayi ürünleri ile ilgili dış ticaretinin hacmini ve bileşimini değiştirecektir.

B) Gıda ve İçecek Sanayinde Kapasite Kullanım Oranları

Gıda ve içecek sanayi üretimin büyük ölçüde tarımsal üretime bağlı oluşu sürdürülebilir tarım kavramını gündeme getirmektedir. Turhan (2005) sürdürülebilir tarımı, uzun dönemde doğal kaynakların korunmasının yanı sıra çevreye zarar vermeyen tarımsal teknolojilerin kullanıldığı bir tarımsal yapının oluşturulması olarak tanımlamaktadır. Artan nüfusun gıda ve içecek ihtiyacını karşılamak için uygulanan tarımsal üretim programları giderek daha sürdürülemez bir üretim yapısı ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede üretim süreci ile ilgili olarak değerlendirilmesi gereken iki husus üretim kapasitesi ve bu kapasitenin nasıl kullanıldığıdır. Tablo 6, gıda ve içecek sanayinde 2001-2011 döneminde kapasite kullanım oranının nasıl bir gelişme gösterdiğini yansıtmaktadır.

Tablo: 6
Gıda ve İçecek Sanayinde Kapasite Kullanım Oranı (%)

Yıl	Toplam İmalat	Gıda Ürünleri	İçecek Ürünleri	Gıda ve İçecek Sanayi Toplam	Gıda ve İçecek Sanayi Kamu	Gıda ve İçecek Sanayi Özel
2001	70.9	-	-	65.7	75.7	62.0
2002	75.4	-	-	66.1	77.1	63.8
2003	78.4	-	-	70.8	78.9	68.6
2004	81.3	-	-	71.4	72.0	71.1
2005	80.3	-	-	71.0	79.2	70.1
2006	81.0	-	-	71.2	77.9	70.7
2007	80	76	69	72.6	79.0	72.3
2008	76	74	65	71,5	82,5	71
2009	65	68	64	71,0	Veri yok	Veri yok
2010	72	70	67	70,1	Veri yok	Veri yok
2011	75	70	65	70,1	Veri yok	Veri yok

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler: 1923-2011, www.tuik.gov.tr.

Tablo: 6 verileri incelendiğinde, gıda ve içecek sanayinde kapasite kullanım oranları zaman içerisinde hem kamu, hem özel hem de sektör toplamaları çerçevesinde imalat sanayi kapasite kullanım oranlarının altında kalmıştır. Ayrıca, imalat sanayine benzer biçimde gıda ve içecek sanayinde de özel sektör kapasite kullanım oranları kamu sektörü kapasite kullanım oranlarının altında seyretmektedir. Bilindiği gibi, gelişmiş ülkelerin karşı karşıya oldukları kısıtlardan bir tanesi sermaye birikiminin (üretimin fiziksel kapasitesinin) yeterli olmamasıdır. Üretim kapasitesinin tam olarak kullanılmaması ise, sermayenin verimliliğinin düşmesi ve etkin kullanılmaması anlamına gelmektedir. Bu nedenle hem imalat sanayinde hem de gıda ve içecek sanayinde düşük kapasite kullanım oranları sorununun giderilmesi ve neden özel sektörde kapasite kullanım oranlarının kamu sektöründeki kapasite kullanım oranların gerisinde kaldığı tespit edilerek çözülmesi gerekmektedir. Özellikle alt sektörler ve işletmeler bazında kamu sektörü üretiminin özel sektör üretimini dışlayıp dışlamadığı belirlenmelidir.

C) Gıda ve İçecek Sanayinde İşletme Sayıları

Bir sektörde işletmeler ölçek anlamında homojen iseler, firma sayısı sektörün rekabet düzeyi hakkında bilgi verir. Bu anlamda firma sayısındaki artışı sektördeki rekabet düzeyinin artışı olarak değerlendirebiliriz. Tablo: 7, bazı alt sektörleri çerçevesinde 2007-2008 yılları için gıda ve içecek sanayinde işletme sayılarını yansıtmaktadır. Tablo: 7’den ulaşılabilecek en önemli sonuçlardan birisi, 2008 yılı itibariyle gıda ve içecek sanayindeki firmaların % 56’sının işlenmiş unlu ürünler, sebze ve meyve işleme ve süt ve süt ürünleri alt sektöründe yer alıyor olmasıdır. Öte yandan, yaşanan krizin de etkisiyle sektörde yem sanayi, alkollü içecek ve gazoz alt sektörleri dışında firma sayısı 2008 yılında 2007 yılına göre önemli ölçüde azalmıştır. Türkiye’de hayvan sayısında (özellikle de küçükbaş hayvan sayısında) son yıllarda ortaya çıkan azalmaya karşın yem sanayinde firma sayısı artmıştır. Et ürünleri ithalatına izin verilmesinin tartışıldığı o günlerde, yem sanayinde firma sayısındaki artış artan et fiyatlarının hayvan sayısını artıracığı beklentisi ve kanatlı hayvan yem talebindeki artışla açıklanabilir. Kırmızı et fiyatlarındaki artış sonucu beyaz et görel olarak daha ucuz hale gelmiştir. Bu ise beyaz et talebini ve dolayısıyla da kanatlı hayvan üretimini ve onlar için yem üretimini teşvik etmiştir.

Tablo: 7
Gıda ve İçecek Sanayinde İşletme Sayıları

Sektörler*	2007		2008		Değişim Oranları
	İşyeri Adedi	%	İşyeri Adedi	%	%
<i>İşlenmiş Unlu Ürünler</i>	5.559	23.88	4723	21.38	-15
<i>Sebze ve Meyve İşleme</i>	4.449	19.11	4.381	19.83	-1,5
<i>Süt ve Süt Ürünleri</i>	3.301	14.18	3.250	14.71	-1,5
<i>Bitkisel ve Hayvansal Yağlar</i>	2.075	8.91	2.041	9.24	-1,6
<i>Diğer Gıda Maddeleri</i>	1.850	7.95	1.777	8.04	-3,9

Sektörler*	2007		2008		Değişim Oranları
	İşyeri Adedi	%	İşyeri Adedi	%	%
<i>Un ve Unlu Ürünler</i>	1.766	7.59	1.725	7.81	-2,3
<i>Şekerleme, Kakao ve Çikolata</i>	1.616	6.94	1.553	7.03	-3,9
<i>Et ve Et Ürünleri</i>	972	4.18	959	4.34	-1,3
<i>Yem Sanayi</i>	738	3.17	745	3.37	0,9
<i>Şeker Üretimi ve Arıtımı</i>	365	1.57	357	1.62	-2,2
<i>Su Ürünleri İşleme</i>	204	0.88	196	0.89	-3,9
<i>Maden Suları</i>	150	0.65	149	0.67	-0,7
<i>Alkollü İçecekler Sanayi</i>	138	0.59	141	0.64	2,2
<i>Gazozlar</i>	93	0.40	95	0.43	2,1
TOPLAM	23.276	100.00	22.092	100.00	-5,1

Kaynak: TOBB Sanayi Veri Tabanı ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://sanayi.tobb.org.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

* Sektörlerin sıralaması 2008 yılı işyeri sıralamasına göre yapılmıştır.

D) Gıda ve İçecek Sanayi Toplam Üretim Kapasitesi

Bir sektördeki firmaların ölçeklerinin homojen olmadığı bir durumda firma sayısındaki değişim sektördeki üretim kapasitesindeki değişimi yansıtmayabilir. Tablo: 8, 2007 ve 2008 yılları için gıda sanayi alt sektörleri bazında üretim kapasitelerini ve bu kapasitelerde ortaya çıkan değişimleri yansıtmaktadır.

Tablo: 8
Gıda Sanayinde Sektörler Bazında Toplam Üretim Kapasitesi (Ton/yıl)

Sektörler*	2007		2008		2008/2007	
	Kapasite	%	Kapasite	%	Değişim Miktarı	%
<i>Et ve Et Ürünleri</i>	3.162.257	2,49	42.461.806	22,78	39.299.549	1242,8
<i>Un ve Unlu Ürünler</i>	40.567.676	31,99	41.009.758	22	442.082	1,1
<i>Yem Sanayi</i>	22.656.897	17,87	22.769.826	12,21	112.929	0,5
<i>Bitkisel ve Hayvansal Yağlar</i>	20.364.882	16,06	20.833.851	11,18	468.969	2,3
<i>İşlenmiş Unlu Ürünler</i>	4.506.064	3,55	20.711.824	11,11	16.205.760	359,6
<i>Şeker Üretimi ve Arıtımı</i>	11.374.699	8,97	11.485.280	6,16	110.581	1
<i>Diğer Gıda Maddeleri</i>	9.330.093	7,36	10.880.646	5,84	1.550.553	16,6
<i>Sebze ve Meyve İşleme</i>	9.078.286	7,16	10.420.177	5,59	1.341.891	14,8
<i>Süt ve Süt Ürünleri</i>	2.694.306	2,12	2.774.543	1,49	80.237	3
<i>Şekerleme, Kakao ve Çikolata</i>	2.542.306	2,01	2.616.136	1,4	73.830	2,9
<i>Su Ürünleri İşleme</i>	427.762	0,34	453.933	0,24	26.171	6,1
<i>Malt Sanayi</i>	101.603	0,08	-	-	-	-
TOPLAM	126.806.851	100	186.417.780	100	59.712.552	47,1

Kaynak: TOBB Sanayi Veri Tabanı ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://sanayi.tobb.org.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

* Sektörlerin sıralaması 2008 yılı işyeri sıralamasına göre yapılmıştır.

Tablo: 8’den 2008 yılında 2007 yılına göre gıda sanayinde firma sayısının azalmasına karşın kapasitenin arttığı gözlemlenmektedir. Bu sürecin devam etmesi halinde sektörde firma ölçeğinin büyümesinden söz edilebilecektir. Büyük ölçekli firmaların daha kurumsal firmalar olacağı varsayımından yola çıkarsak, bu süreç hem kaynak kullanımında etkinlik hem de ihracat yönünden olumlu sonuçlar doğurabilecektir. Ancak Tablo: 8’den de gözlemlenebileceği gibi, kapasitedeki artışın çok büyük bir bölümü et ve et ürünleri alt sektöründe gerçekleşmiştir. Bu durum kırmızı et fiyatlarındaki artışla açıklanabilir. Ancak et ithalatının serbest bırakılması durumunda bu kapasitenin bir kısmının atıl kalması durumu ortaya çıkabilecektir.

Tablo: 9 ise, 2007 ve 2008 yılları için içecek sanayi alt sektörleri bazında üretim kapasitelerini ve bu kapasitelerde ortaya çıkan değişimleri yansıtmaktadır.

Tablo: 9
İçecek Sanayinde Sektörler Bazında Toplam Üretim Kapasitesi
(litre/yıl)

Sektörler*	2007		2008		2008/2007	
	Üretim Kapasitesi	%	Üretim Kapasitesi	%	Değişim Miktarı	%
<i>Maden Suları</i>	6.426.292.866	48,08	6.618.417.006	50,01	192.124.140	3
<i>Gazozlar</i>	2.715.086.336	20,32	2.835.251.973	21,42	120.165.637	4,4
<i>Sebze ve Meyve İşleme</i>	2.198.260.218	16,45	2.055.674.441	15,53	-142.585.777	-6,5
<i>Meyve İşleme Sanayi</i>	2.170.608.246	98,74	2.047.445.089	99,6	-123.163.157	-5,7
<i>Sebze İşleme Sanayi</i>	27.651.972	1,26	8.229.352	0,4	-19.422.620	-70,2
<i>Alkollü İçecekler Sanayi</i>	1.222.551.797	9,15	1.004.676.418	7,59	-217.875.379	-17,8
<i>Bira Sanayi</i>	960.102.073	78,53	717.074.928	71,37	-243.027.145	-25,3
<i>Damıtık Alkollü İçkiler</i>	150.706.781	12,33	170.200.148	16,94	19.493.367	12,9
<i>Şarap Üretimi</i>	111.742.943	9,14	117.401.342	11,69	5.658.399	5,1
<i>Süt Sanayi</i>	802.067.004	6	721.201.642	5,45	-80.865.362	-10,1
TOPLAM	13.364.258.221	100	13.235.221.480	100	-129.036.741	-1

Kaynak: TOBB Sanayi Veri Tabanı ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://sanayi.tobb.org.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

* Sektörlerin sıralaması 2008 yılı işyeri sıralamasına göre yapılmıştır.

İçecek sanayinin maden suları, gazozlar, sebze ve meyve işleme, alkollü içecekler ve süt temel alt sektörleri göz önüne alındığında üretim kapasitesinin önemli bir kısmını oluşturan ilk ikisinde söz konusu iki yıl arasında kapasitenin büyüdüğü, diğer üç alt sektörde ise küçüldüğü gözükmemektedir. Özellikle alkollü içecek sanayinde özelleştirme uygulaması sonucu firma sayısı hızla artmış ve bu beraberinde üretim kapasitesi artışını da getirmiştir. Vergi oranlarında yapılan değişiklikler ve ekonomik kriz bu alt sektörde üretim ve üretim kapasitesi

üzerinde etki eden iki önemli faktör olmuştur. Süt sanayinde üretim ölçeğindeki azalma ise, hem ekonomik kriz hem de büyük ve küçükbaş hayvan sayısındaki azalma ile açıklanabilir. Ancak sütün çocuk gelişimi başta olmak üzere, toplum sağlığı açısından önemi göz önüne alındığında, uzun dönemde bu sektörün üretim kapasitesinin ihtiyacı tam olarak karşılayacak büyüklükte olması için gerekli önlemlerin alınması bir zorunluluktur.

E) Gıda ve İçecek Sanayinde İstihdam

İstihdam, en geniş anlamıyla üretim faktörleri olan emek, sermaye ve doğal kaynakların girişimcilerin organize ettiği üretim süreçlerinde kullanılmasını ifade eder. Dar anlamda ise, cari ücret ve iş koşullarını kabul ederek çalışmak isteyen bireylerin çalıştırılmasıdır. Çalışma tam zamanlı olabileceği gibi, kısmi zamanlı da olabilir. Biz burada tam zamanlı çalışmayı göz önüne alıyoruz. Ancak unutulmamalıdır ki, üretim faktörlerinin ve bu arada emeğin istihdamında en önemli husus en verimli olabileceği, niteliklerine uygun bir istihdamın sağlanmasıdır. Emeğin istihdamını diğer üretim faktörlerinin istihdamından ayıran önemli bir nokta sosyal yönüdür. Birey çalıştığında yalnızca kendi yaşamını değil, ama aynı zamanda ailesinin de yaşamını kazanmaktadır. Bu nedenle emeğin istihdamının kendisinin ve ailesinin insanca yaşamını sağlayacak düzeyde gelir getirmesi esas olmalıdır. Tablo: 10, 2007 ve 2008 yılları için gıda ve içecek sanayinde alt sektörler bazında çalışan sayılarını, alt sektörlerin istihdam oranlarını ve değişim oranlarını yansıtmaktadır. Tablo: 10'dan çıkaracağımız ilk sonuç maden suları ve alkollü içecek alt sektörleri dışında kalan sektörlerde istihdamın önemli ölçüde azaldığıdır. İstihdamdaki en büyük azalma ise %55 ile süt ve süt ürünleri alt sektöründe ortaya çıkmıştır.

2008 yılında istihdamda ortaya çıkan bu azalmanın büyük ölçüde krizin etkisini yansıttığını söyleyebiliriz. Daha önce de belirtildiği gibi, gıda ve içecek sanayi daha çok küçük ölçekli firmaların üretim faaliyetinde bulunduğu bir sektördür. Küçük ölçekli işletmelerin önemli bir özelliği, krizler karşısında olan sahip oldukları istihdam esneklikleridir. Ürettikleri ürünlere yönelik talepte ortaya çıkan daralmalara bu firmalar istihdamlarını azaltarak reaksiyon göstermektedirler.

Öte yandan, alt sektörlerin istihdam payları incelendiğinde sebze ve meyve işleme alt sektörünün 2008 yılı itibariyle gıda ve içecek sanayi toplam istihdamının %25'ni tek başına sağladığı görülmektedir. Bu alt sektör istihdam

payını 2007 yılına göre de yükseltmiştir. Diğer gıda maddeleri ve işlenmiş unlu mamuller alt sektörleri ile birlikte sebze ve meyve işleme alt sektörü toplam istihdamın yüzde elliden fazlasını sağlamaktadır. Gıda ve içecek sanayinin alt sektörlerinin istihdam yapısı bu alt sektörlerin faktör yoğunluklarına ilişkin bilgi yansıtmaktadır. Bu bilgi bu sektöre ilişkin istihdam politikasının belirlenmesinde kullanılmalıdır. Sebze ve meyve işleme alt sektörü bu anlamda istihdam potansiyeline sahip bir sektör olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo: 10
Gıda ve İçecek Sanayinde Sektörler Bazında Çalışan Sayıları

Sektörler	2007		2008		2008/2007	
	Çalışan Sayısı	%	Çalışan Sayısı	%	Değişim	%
<i>Sebze ve Meyve İşleme</i>	134.457	21,04	117.408	24,92	-17.049	-12,7
<i>Diğer Gıda Maddeleri</i>	77.214	12,08	75.817	16,09	-1.397	-1,8
<i>İşlenmiş Unlu Ürünler</i>	98.429	15,40	65.431	13,89	-32.998	-33,5
<i>Şekerleme-Kakao ve Çikolata</i>	55.541	8,69	38.048	8,08	-17.493	-31,5
<i>Şeker Üretimi ve Arıtımı</i>	49.308	7,71	29.847	6,34	-19.461	-39,5
<i>Süt ve Süt Ürünleri</i>	63.337	9,91	28.543	6,06	-34.794	-54,9
<i>Un ve Unlu Ürünler</i>	27.990	4,38	24.572	5,22	-3.418	-12,2
<i>Et ve Et Ürünleri</i>	37.522	5,88	23.805	5,05	-13.717	-36,6
<i>Bitkisel ve Hayvansal Yağlar</i>	44.327	6,94	23.746	5,04	-20.581	-46,4
<i>Yem Sanayi</i>	26.149	4,09	22.800	4,84	-3.349	-12,8
<i>Maden Suları</i>	6.381	0,99	6.500	1,38	119	1,9
<i>Su Ürünleri İşleme</i>	10.303	1,61	6.429	1,36	-3.874	-37,6
<i>Gazozlar</i>	4.304	0,67	4.181	0,89	-123	-2,9
<i>Alkollü İçecekler Sanayi</i>	3.886	0,61	3.949	0,84	63	1,6
TOPLAM	639.148	100,00	471.076	100,00	-168.072	-26,3

Kaynak: TOBB Sanayi Veri Tabanı ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://sanayi.tobb.org.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

F) Gıda ve İçecek Sanayinde Yabancı Sermayeli Şirketler ve Yabancı Sermaye Yatırımı

Günümüzün dünyasında, bilgi ve iletişim teknolojisinin hızla gelişmesinin de bir sonucu olarak, en fazla dolaşım serbestisine sahip üretim faktörü sermayedir. Ulaşım ve haberleşmenin gelişip yaygınlaştığı ve ulusal ekonomilerin bütünleşerek yaygın ticaret alanları oluşturduğu son yıllarda sermaye akımları kolaylaşmış ve hız kazanmıştır. Gelişmiş ülkeler sermaye ihracı yoluna giderken, gelişmekte olan ülkeler uluslararası sermayeyi kullanarak kalkınma çabası içine girmişlerdir. Kesgingöz (2007)'e göre, Uluslararası üretim için gerekli olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, sermaye artış ile birlikte yeni iş alanları açmakta, yönetim becerisi, teknoloji transferi, üretim, ihracat, pazarın büyüklüğü, alt yapı sistemi gibi birçok istihdam faktörlerini olumlu etkilemektedir. Dolayısıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılasına ve toplumların refahına doğrudan katkı sağlamaktadır. Öte yandan, Türkiye coğrafi ve ekonomik özellikleri dolayısıyla yabancı sermayeden iyi bir şekilde faydalanması gerekirken bunu gerçekleştirememiştir.

Bilindiği gibi gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya oldukları önemli problemlerden ikisi sermaye birikiminin ve teknolojik gelişmişlik düzeyinin yetersiz olmasıdır. Bu ülkelere üretim amacıyla gelen yabancı firmalar bir yandan sermaye birikimi yetersizliği dolayısıyla ortaya çıkan üretim kapasitesi eksikliğini giderilmesine katkıda bulunurlarken, diğer yandan teknoloji transferi yoluyla bu ülkelerin teknoloji düzeylerinin yükseltilmesine katkıda bulunmaktadır. Tablo: 11, gıda ve içecek sanayinde 2009 yılı başında alt sektörler itibarıyla yabancı sermayeli firma sayılarını yansıtmaktadır. 2009 yılı başında üçte biri sebze ve meyve işleme alt sektöründe olmak üzere gıda ve içecek sanayindeki toplam yabancı sermayeli firma sayısı 85 adettir. Yirmi binin üzerinde firmanın olduğu gıda ve içecek sanayinde, 85 adet yabancı sermayeli firmanın olması, yabancı yatırımların bu sektörü iyi bir yatırım alternatifi olarak değerlendirmediklerini yansıtmaktadır. Başak bir görüşe göre ise, Türk müteşebbisleri gıda ve içecek sanayinde yabancılara göre daha avantajlı durumda olmalarıdır.

Tablo: 11
Gıda ve İçecek Sanayinde Sektörler Bazında Yabancı Sermayeli
Firma Sayısı

Sektörler	Yabancı Sermayeli Firma Sayısı (Ocak 2009)
<i>Sebze ve Meyve İşleme</i>	30
<i>Diğer Gıda Maddeleri</i>	12
<i>İşlenmiş Unlu Ürünler</i>	9
<i>Alkolsüz İçkiler ve Maden Suları</i>	7
<i>Şekerleme-kakao ve Çikolata</i>	6
<i>Bitkisel ve Hayvansal Yağlar</i>	5
<i>Yem Sanayi</i>	5
<i>Et ve Et Ürünleri</i>	4
<i>Su Ürünleri İşleme</i>	3
<i>Un ve Unlu Ürünler</i>	2
<i>Süt ve Süt Ürünleri</i>	1
<i>Malt ve Bira</i>	1
TOPLAM	85

Kaynak: TOBB Sanayi Veri Tabanı ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://sanayi.tobb.org.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tablo: 12’ise yabancı sermayeli işletmelerin tüm sektörler bağlamında birikimli sayılarını yansıtarak makroekonomik bir perspektif sunmaktadır. Buna göre yabancı sermayeli işletmelerin büyük çoğunluğu (%70’i) hizmetler sektöründe faaliyette bulunmaktadır. Bu sektörün en önemli özelliklerinden birisi işletme kuruluş sermayesinin sanayi sektörüne göre daha düşük olması ve sermayenin daha kolay bir biçimde faaliyetten çekilebilmesidir. Daha büyük sermayeyi ve çoğu kez uzun süreli yatırımı gerektiren sanayi sektöründe ise yabancı sermayeli firmaların oranı %25’in biraz üzerindedir. İmalat sanayinin payı %18, gıda ve içecek sanayinin payı ise yüzde ikinin altındadır.

Tablo: 12
Sektörler Bazında Yabancı Sermayeli İşletmelerin Dağılımı (Adet)

Sektörler	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	1954-2012
<i>Tarım Sektörü</i>	39	46	52	55	61	69	38	507
<i>Sanayi Sektörü</i>	497	609	649	589	620	633	346	6039
<i>Madencilik ve Taş Ocakçılığı</i>	45	74	86	70	81	102	15	645
<i>İmalat Sanayi</i>	412	450	437	371	423	461	231	4.980
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı</i>	42	33	32	51	64	46	14	520
<i>Elektrik, Gaz ve Su</i>	40	66	103	122	119	139	100	781
<i>Hizmetler Sektörü</i>	2.384	2.649	2.470	2.292	2.617	3.137	2.647	20.057
TOPLAM	2.920	3.304	3.171	2.936	3.344	3.834	3.031	32.604

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.hazine.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD) verilerine göre, dünyada 2005 yılında 946 milyar dolar olan uluslararası doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 2006 yılında bir önceki yıla göre %38’lik bir artışla 1.415 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Söz konusu rakam 2000 yılında elde edilen tarihi rekor seviyesi olan 1.411 milyar dolarlık tutarı yakalamış durumdadır. Tablo: 13’den de izlenebileceği gibi, 2006 yılından sonra dünyada yabancı sermaye yatırımları artan bir trendde dalgalanmıştır.

Tablo: 13
Dünyada Yapılan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Dünya</i>	1.415.096	2.198.025	1.969.336	1.175.108	1.451.365	1.694.396
<i>Gelişmekte Olan Ülkeler</i>	239.336	316.863	328.121	268.476	400.144	383.754
<i>Gelişmiş Ülkeler</i>	1.152.034	1.829.578	1.580.753	857.792	989.576	1.237.508

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development -UNCTAD

Tablo: 13’de çıkarılan önemli sonuçlardan bir tanesi de, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yaklaşık % 80’ine yakın bir kısmı gelişmiş ülkeler arasında, geri kalanı da dünyanın diğer ülkeleri arasında yapılmaktadır. Hatta söz konusu raporda ayrıntıya bakıldığında, gelişme derecesi nispeten yüksek olan 15 gelişmekte olan ülkelerin ise, gelişmekte olan ülkelere giden miktarın içinde %70’inde fazla bir paya sahip olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, dünyadaki yedi gelişmiş ülke ve 15 gelişme derecesi nispeten yüksek olan ülke grupları dünyadaki yabancı sermayenin % 95’inden fazlasını almaktadır.

Türkiye’nin 2001 yılından sonra (örtük/zımni olarak) izlediği düşük kur ve yüksek faiz politikası, bir yandan yabancı sermaye girişlerini teşvik ederken, diğer yandan yabancı sermaye girişlerine yönelik teşviki portföy yatırımları lehine değiştirmiştir. Türkiye için doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 2004 yılında yaklaşık 1,2 milyar dolar, 2005 yılında 8,5 milyar dolar, 2006 yılında 17,6 milyar dolar ve 2007 yılı içerisinde de 19,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, 2006 yılında çektiği 17,7 milyar dolar tutarındaki yabancı sermaye yatırımı ile dünya genelinde 16. sırada, gelişmekte olan ülkeler arasında ise 5. sırada yer almıştır. 2008 yılında ise 14,7 milyar dolarlık yabancı sermaye yatırımı yapılmıştır. 2008 dünya ekonomik krizine karşın bu düzeydeki yabancı sermaye yatırımı, Türkiye’nin yabancı sermaye için tercih edilme özelliğine sahip olduğuna işaret etmektedir. 2009 yılında ise yabancı sermaye yatırımları 5,7 milyar dolara gerilemiştir. Uluslararası doğrudan yatırım akımlarında 2008-2009 yılları arasında görülen azalma ise iki temel sebebe dayanmaktadır. İlk olarak, firmaların kârlarında oluşan azalma ve finansman kaynaklarına ulaşmanın zor ve yüksek maliyetli oluşu sebebiyle firmaların yatırım kapasitesinde düşüşler meydana gelmiştir. İkincisi is, özellikle krizin yarattığı şiddetli durgunluğun etkilediği gelişmiş ülkelerde yatırım eğilimleri olumsuz yönde etkilenmiştir. Şirketler söz konusu krizin iş ortamını daha çok etkilemesi ihtimalini göz önünde bulundurarak maliyetlerini azaltmaya çalışmaktadırlar. Pazar, etkinlik ve kaynak arayan uluslararası doğrudan yabancı sermaye yatırımı, bu faktörlerden değişik ölçülerde etkilenmektedir.

Tablo: 14
Sektörler Bazında Uluslararası Yabancı Sermaye Yatırımı (Milyon Dolar)

Sektörler	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Tarım Sektörü</i>	6	7	6	9	41	48	80	32	38
<i>Sanayi Sektörü</i>	329	829	2100	5116	5151	3485	2.861	7.749	5433
<i>Madencilik ve Taş Ocakçılığı</i>	73	40	122	337	145	89	135	146	214
<i>İmalat Sanayi</i>	190	785	1.866	4.211	3.971	1.642	923	3.573	4.331
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı</i>	78	68	608	691	1.252	220	123	648	2.139
<i>İmalat Sanayi İçindeki Payı %</i>	41,1	8,7	32,6	18,2	32	12,8	13,5	21,4	43,4
<i>Elektrik Gaz ve Su</i>	66	4	112	568	1.068	1.646	1.817	4.246	888
<i>Hizmetler Sektörü</i>	855	7.699	15.533	14.012	9.541	2.167	3.295	7.923	4.497
TOPLAM	1.190	8.535	17.639	19.137	14.733	6.170	6.230	16.055	9.968

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı verilerinden derlenmiştir: <http://www.hazine.gov.tr>

Tablo: 14’de göre, 2004-2012 yılları arasında gıda ve içecek sanayindeki uluslararası yabancı sermaye yatırımı girişleri incelendiğinde en fazla yatırım girişinin 2.139 milyar dolarla ile 2012 yılında gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Oysa imalat sanayinde uluslararası yatırım girişlerinin en yoğun olduğu yıl 4,211 milyar dolarla ile 2007 yılıdır. 2007 yılında gıda ve içecek sanayindeki uluslararası yabancı sermaye yatırımı girişleri 691 milyon dolar olmuştur. 2007 yılında %18 olan gıda ve içecek sanayindeki yabancı yatırım girişlerinin imalat sanayi içerisindeki payı, 2008 yılında % 32 ye yükselirken, 2012 yılında % 49,4’ e yükselmiştir. Başka bir ifade ile 2012 yılında imalat sanayi sektörüne gelen yabancı sermayenin yarısı kadar gıda ve içecek sanayine gelmiştir.

G) Gıda ve İçecek Sanayinde Ar-Ge

Bir ülkenin ve bir sektörün üretim kapasitesinin en önemli belirleyicilerinden birisi kuşkusuz sahip olunan teknoloji düzeyidir. Teknoloji düzeyinin temel belirleyicisi ise genel anlamda eğitim hizmetlerinin miktar ve niteliği ile birlikte, doğrudan üretim sürecinde yer alan firmaların yaptıkları araştırma geliştirme harcamalarıdır. Tablo: 15 ve Tablo: 16 bu araştırma geliştirme faaliyetlerinin iki yönünü, araştırma geliştirmeye yapılan harcamaları ve araştırma geliştirme faaliyetlerinde çalışan personel sayılarını göstermektedirler. Tablo: 15’den de gözlenebileceği gibi, Ar-Ge harcamaları 2003-2011 döneminde yaklaşık olarak on bir kat artmıştır. Bu önemli bir gelişmedir. İmalat sanayinde yapılan Ar-Ge harcamalarındaki artış ise 2003-2009 döneminde yaklaşık beş kat olur iken, gıda ve içecek sanayindeki artış ise üç katta yakın olmuştur. Bu zaman içerisinde imalat sanayi ve gıda ve içecek sanayinin Ar-Ge harcamalarından aldıkları payın azaldığı anlamına gelmektedir. 2009 yılı itibariyle imalat sanayinin Ar-Ge harcamalarından aldığı pay %62, gıda ve içecek sanayinin aldığı pay ise yüzde üçün altındadır.

Tablo: 15

Yıllar Bazında Sektörlerin Ar-Ge Harcamaları (Bin TL)

Sektörler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık</i>	3.915	4.935	2.834	2.326	4.775	-	-		
<i>Madencilik ve Taş Ocakçılığı</i>	840	1.026	7.343	9.250	8.510	-	-		
<i>İmalat Sanayi</i>	431.349	599.575	953.435	1.185.734	1.714.012	1.954.471	2.014.640		
<i>Gıda ve İçecek Sanayi</i>	28.209	21.163	29.423	59.997	46.967	60.754	75.253		
<i>Hizmetler</i>	72.354	91.830	325.517	420.511	472.312	-	-		
TOPLAM	538.560	721.757	1.324.842	1.629.088	2.513.487	3.048.503	3.235.272	3.942.908	4.817.272

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tablo: 16’da ise Ar-Ge faaliyetlerinde çalışan personel sayısının gelişimini yansıtmaktadır. Toplam personel açısı değerlendirildiğinde, Ar-Ge personeli sayısı inceleme dönemde yaklaşık olarak üç kat artarken, gıda ve içecek sanayinde Ar-Ge faaliyetlerinde çalışan sayısı iki kattan daha az artmıştır. Bu sektörde çalışan Ar-Ge personelinin payı ise yüzde üçten daha azdır.

Tablo: 16
Yıllar Bazında Sektörlere Göre İstihdam Edilen Ar-Ge Personeli

Sektörler	Yıllar	Araştırmacı	Teknisyen	Diğer Destek Personeli	TOPLAM
<i>Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık</i>	2004	9	9	8	26
	2005	30	6	25	61
	2006	22	3	31	56
	2007	58	2	31	91
<i>Madencilik ve Taş Ocakçılığı</i>	2004	9	7	-	16
	2005	68	38	6	112
	2006	49	46	7	102
	2007	48	40	18	106
<i>İmalat</i>	2004	4.197	1.974	780	6.951
	2005	5.897	2.795	1.488	10.180
	2006	6.100	3.149	1.700	10.949
	2007	8.405	4.228	1.909	14.542
	2008	9.467	4.246	2.030	15.742
	2009	13.085	7.371	2989	23.445
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek</i>	2004	204	107	62	373
	2005	268	134	77	479
	2006	295	133	45	473
	2007	344	157	119	620
	2008	385	165	87	637
	2009	514	252	97	863
<i>İnşaat</i>	2004	30	7	2	39
	2005	46	40	3	89
	2006	47	45	2	94
	2007	64	32	13	109
<i>Hizmet Sektörü</i>	2004	1.128	438	239	1.805
	2005	3.404	936	180	4.520
	2006	4.992	1.457	329	6.778
	2007	6.702	2.071	623	9.396
TOPLAM	2004	5.373	2.435	1.029	8.837
	2005	9.445	3.815	1.702	14.962
	2006	11.210	4.700	2.069	17.979
	2007	15.277	6.373	2.594	24.244
	2008	18.025	6.550	2.886	27.462
	2009	24.223	9.949	4.185	38.657

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

H) Gıda ve İçecek Sanayi Ürünleri Talebi

Gıda ve içecek sanayinin üretim yanını bu şekilde analiz ettikten sonra, şimdi talep yanını analiz edebiliriz. Tablo: 17 ve 18 hane halklarının tüketim harcamalarının dağılımını yansıtmaktadır. Her iki tablodan hane haklarının tüketim harcamaları içerisinde alkollü içecekler, tütün ve sigaranın payının incelenen dönemde önemli ölçüde değişmediği ancak gıda ve alkolsüz içeceklerin payının az da olsa azaldığı görülmektedir. Bu durum iktisat teorisinin öngörüsüne uygun bir gelişmedir. Buna göre, zorunlu tüketim malı olan gıda ve içecek harcamalarının payı kişi başına gelir artışına paralel olarak azalırken, eğitim, kültür, sağlık gibi harcamaların payları artar.

Tablo: 17

Yıllar Bazında Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Harcama Gruplarına Göre Dağılımı (%)

Harcama Türleri	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Gıda ve Alkolsüz İçecekler</i>	27,5	26,4	24,9	24,8	24,4
<i>Alkollü İçecekler Sigara ve Tütün</i>	4,1	4,3	4,1	4,1	4,3
<i>Giyim ve Ayakkabı</i>	6,2	6,5	6,2	5,9	6
<i>Konut ve Kira</i>	28,3	27	25,9	27,2	28,4
<i>Mobilya Ev Aletleri ve Ev Bakım hiz.</i>	5,7	6,6	6,8	6,2	6
<i>Sağlık</i>	2,2	2,2	2,2	2,2	2,3
<i>Ulaştırma</i>	9,8	9,5	12,6	13,1	11
<i>Haberleşme</i>	4,3	4,5	4,3	4,2	4,5
<i>Eğlence ve Kültür</i>	2,2	2,5	2,5	2,2	2,1
<i>Eğitim Hizmetleri</i>	2	2,1	1,9	2,1	2,6
<i>Lokanta ve Oteller</i>	4,1	4,5	4,4	4,2	4,3
<i>Çeşitli Mal ve Hizmetler</i>	3,5	3,9	4,1	4	4,2
TOPLAM	100	100	100	100	100

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tablo: 18
Yıllar Bazında Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Harcama
Gruplarına Göre Dağılımı (%)

Harcama türleri	Toplam Hanehalkı Tüketim Harcamasının Dağılımı (%)		Toplam Hanehalkı Tüketim Harcamasının Dağılımı (%)		Hanehalkı Başına Aylık Ortalama Harcama (TL)		Eşdeğer* Fert Başına Aylık Ortalama Harcama (TL)	
	2008	2009	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Toplam	100	100	100	100	1843	2120	834	967
<i>Gıda ve alkolsüz içecekler</i>	22,6	23,0	21,9	20,7	403	439	182	200
<i>Alkollü içecek, sigara ve tütün</i>	3,8	4,1	4,5	4,1	83	88	38	40
<i>Giyim ve ayakkabı</i>	5,4	5,1	5,1	5,2	93	110	42	50
<i>Konut ve kira</i>	29,1	28,2	27,1	28,5	500	547	226	250
<i>Ev eşyası</i>	5,8	6,2	6,3	6,4	115	135	52	61
<i>Sağlık</i>	1,9	1,9	2,1	1,9	39	40	18	18
<i>Ulaştırma</i>	14,1	13,6	15,1	17,2	278	366	126	167
<i>Haberleşme</i>	4,4	4,2	4,1	4,0	75	85	34	39
<i>Kültür ve eğlence</i>	2,5	2,6	2,8	2,7	51	57	23	26
<i>Eğitim ve hizmetler</i>	2,0	1,9	2,0	2,0	38	42	17	19
<i>Otel lokanta</i>	4,4	5,2	5,4	5,7	100	121	45	55
<i>Çeşitli mal ve hizmetler</i>	4,1	4,0	3,7	4,3	69	90	31	41
*Düzeltilmiş OESD ölçeğine göre hesaplanmıştır.								

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

TÜİK, 2011 Hanehalkı Bütçe Araştırması'ndan elde edilen sonuçlara göre; Türkiye genelinde hane halklarının tüketim amaçlı yaptığı harcamalar içinde en yüksek payı % 25,8 oranıyla konut ve kira harcamaları alırken, harcamaların % 20,7'si gıda ve alkolsüz içeceklerden oluşmaktadır. Türkiye genelinde yapılan harcamalar içinde sağlık harcamalarına % 1,9 ve eğitim hizmetleri harcamalarına ise % 2 oranında pay ayrılmıştır.

TÜİK'in söz konusu araştırmasında, 2010 ve 2011 yılı sonuçları karşılaştırıldığında; 2010 yılında % 21,9 olan gıda harcaması payının 2011'de % 20,7 olarak gerçekleştiği, konut ve kira harcamaları payının % 27,1'den % 25,8'e, alkollü içecek, sigara ve tütün harcaması payının % 4,5'ten % 4,1'e, sağlık harcaması payının % 2,1'den % 1,9'a, haberleşme harcaması payının % 4,1'den % 4'e, kültür ve eğlence harcamaları payının ise % 2,8'den % 2,7'ye düştüğü; giyim ve ayakkabı harcamalarının % 5,1'den % 5,2'ye, ev eşyası harcaması payının % 6,3'ten % 6,4'e, ulaştırma harcamalarının % 15,1'den % 17,2'ye, otel, lokanta ve pastane harcamalarının % 5,4'den % 5,7'ye ve çeşitli mal ve hizmet harcamaları payının ise % 3,7'den % 4,3'e yükseldiği gözlenmiş, eğitim hizmetleri harcamaları payı ise değişmemiştir.

Gelire göre sıralı % 20'lik gruplar itibariyle tüketim harcamalarının dağılımına bakıldığında; birinci % 20'lik (en düşük gelir grubu) grupta yer alan hane halklarının gıda harcamasına ayırdıkları pay % 30,9 iken, beşinci % 20'lik gruptaki (en yüksek gelir grubu) hane halklarının gıda harcamalarına ayırdığı payın % 16 olduğu görülmektedir. Eğitim hizmetleri harcamalarının oranı ise birinci % 20'lik grup için % 0,7 olurken, beşinci % 20'lik grup için % 3,4'tür.

Toplam gıda ve alkolsüz içecekler harcamasının % 13,6'sını gelire göre sıralı birinci % 20'lik grupta yer alan hane halkları, % 28,4'ünü ise beşinci % 20'lik grupta yer alan hane halkları yapmaktadır. Konuta yapılan harcamaların % 11'i birinci % 20'lik grupta yer alan hane halklarına ait iken % 31,6'sı beşinci % 20'lik gruptaki hanelerde yapılmaktadır. Toplam eğitim hizmetleri harcamalarında ise birinci % 20'lik grubun payı % 3,3 iken beşinci % 20'lik grubun payı % 62,3'tür. Ulaştırma için yapılan harcamaların sadece % 4,5'i birinci % 20'lik grupta yer alan hane halklarına ait iken % 45,6'sı beşinci % 20'lik gruba aittir.

Hanehalkının temel gelir kaynağına göre tüketim harcamalarının dağılımı incelendiğinde; temel gelir kaynağı maaş, ücret, yevmiye geliri olan hane halkları % 24,8 ile en yüksek payı konut harcamalarına; en düşük payı ise % 1,7 ile sağlık harcamalarına ayırmışlardır. Temel gelir kaynağı müteşebbis geliri olan hane halklarının harcamaları içinde en yüksek payı % 23,1 ile gıda harcamaları alırken, en düşük payı % 2 ile sağlık harcamaları almaktadır

Tablo: 19 ise, GSYİH büyüme hızı ile gıda ve içecek sanayine yönelik harcamaların artış oranını birlikte vermektedir. Bu iki bilgiden yola çıkarak gıda ve içecek sanayiye yönelik harcamaların gelir esnekliği hakkında bilgi sahibi olabiliriz. 2001 yılı dışarıda bırakıldığında, GSYİH artış oranının ortalama olarak % 5,5 gıda ve içecek harcamalarının ise ortalama olarak % 3.9 artmıştır. Bu gıda ve içecek harcamalarının gelir esnekliğinin yaklaşık olarak 0.7 olduğu anlamına gelmektedir. Bu Türkiye için hesaplanan tüketim harcamaları gelir esnekliğine uygun bir değeri yansıtmaktadır.⁵

Tablo: 19
Harcamalar Yöntemiyle GSYİH ve Gıda ve İçecek Sanayi (1998 yılı Fiyatlarıyla)

Yıllar	GSYİH		Gıda ve İçecek Sanayi		
	Milyon TL	Artış(%)	Milyon TL	Artış	Pay(%)
2001	68.310	-5,7	15.687	1,3	23,0
2002	72.520	6,2	15.643	-0,3	21,6
2003	76.339	5,3	16.703	6,8	21,9
2004	83.485	9,4	16.981	1,7	20,3
2005	90.500	8,4	18.454	8,7	20,4
2006	96.737	6,9	19.171	3,9	19,8
2007	101.209	4,6	19.478	1,6	19,2
2008	101.921	0,7	20.010	2,7	20,8
2009	97.003	-4,8	20.214	1,0	20,8
2010	105.885	9,2	20.648	2,1	19,5
2011	114.889	8,5	21.998	6,5	19,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Bir sektöre yönelik talebin ulusal gelir dışında önemli bir belirleyicisi ise sektörün ürettiği malların göreceli fiyatlarıdır. Tablo: 20, imalat sanayi ve gıda ve içecek sanayi için 2005-2012 döneminde üretici fiyat endeksinin nasıl geliştiğini yansıtmaktadır. Üretici fiyat endeksinin önemli bir özelliği uzun dönem enflasyonun önemli bir göstergesi olmasıdır. Aylık ortalamalar

incelendiğinde hem imalat sanayi hem de gıda ve içecek sanayinde üretici fiyatların dalgalanma gösterdiği görülmektedir. Aylık fiyat değişimleri gıda ve içecek sanayinde daha dalgalı bir seyir izlemektedir. Bu durum hem bu sektörün girdilerini temin ettiği tarım sektörünün mevsimsel niteliğinden hem de talebin mevsimselliğinden kaynaklanmaktadır. Fiyatların dalgalı bir seyir izliyor olması, bu sektörde firma hasılatlarının da aylık olarak dalgalı bir seyir izlemesi anlamına gelmektedir. Bu ise bu sektörde yer alan firmaların üretimlerinin istikrarlı bir seyir izleyebilmesi için etkin bir nakit yönetimi politikalarına sahip olmaları gerektiğine işaret etmektedir.

Tablo: 20
Üretici Fiyat Endeksi (Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Değişim)
(%)(2003=100)

Yıllar	İmalat Sanayi	Gıda ve İçecek Sanayi
2005	3,16	1,56
2006	12,33	3,84
2007	4,27	12,73
2008	6,36	9,22
2009	5,2	8,3
2010	6,8	6,5
2011	14,6	12,2
2012	1,27	5,19

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tüketicilerin perspektifinden bakıldığında önemli olan üretici fiyat endeksi olmayıp tüketici fiyat endeksidir. Tüketici fiyat endeksi tüketicilerin tükettikleri malların fiyat enflasyonunu yansıtmaktadır. Tablo: 21, 2005-2012 dönemi için tüketici fiyatları genel endeksi ile gıda ve içecek sanayi nihai ürünleri fiyat endeksini birlikte içermektedir. Böylece Tablo: 21, tüketicilerin satın aldıkları gıda ve içecek ürünlerinin görece fiyatların nasıl geliştiğini görmemize yardımcı olmaktadır. Buna göre incelenen dönemde ortalama olarak gıda ve içecek ürünleri fiyat endeksi imalat sanayi fiyat endeksinin

üzerinde bir değer almıştır. Düşük gelirli grupların harcamalarının daha büyük bölümünün gıda ve içecek ürünlerine yapıldığı dikkate alındığında, bu grubun görece olarak refah kaybına uğradıkları söylenebilir.

Tablo: 21
Tüketici Fiyat Endeksi (Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Değişim)
(%) (2003=100)

	Genel	Gıda ve İçecek Sanayi
2005	7,72	4,92
2006	9,65	11,17
2007	8,39	12,03
2008	10,06	11,90
2009	5,53	9,6
2010	6,40	7,4
2011	10,45	12,21
2012	6,16	3,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

İ) Gıda ve İçecek Sanayinde Üretim ve Yatırım

Gıda ve içecek sanayinin arz ve talep yanlarını kısaca değerlendirdikten sonra, bu sektörün arz ve talep yanlarındaki gelişmelerin sektörün üretim endeksine nasıl yansıdığını analiz edebiliriz. Tablo: 22, sanayi sektörü ve imalat sanayi ile birlikte gıda ve içecek sanayinin alt sektörlerinin sanayi üretim endeksinin gelişimini yansıtmaktadır. Tablo: 22'den de görüleceği gibi, sanayi sektörü genel endeksi ve imalat sanayi üretim endeksinin 2008 yılında ortaya çıkan dünya ekonomik krizine paralel olarak, 2009 yılında bir önceki yılı göre değişimin negatif değerler aldıkları gözlemlenmektedir. Oysa gıda ve içecek sanayinde endeksiz konusu dönemde depozitif değer almıştır. Bu durum, iktisat teorisinin ekonomik kriz şartlarında önce zorunlu olmayan malların talebinin azaltılması, daha sonra zorunlu malların talebinin azaltılması öngörüsü ile açıklanabilir.

Tablo: 22
İmalat Sanayi Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Ciro ve İstihdam
Endeksi (2005=100)

Yıllar	İmalat sanayi			Gıda ürünleri imalatı			İçecek imalatı		
	Ciro	Üretim	İstihdam	Ciro	Üretim	İstihdam	Ciro	Üretim	İstihdam
2005	100	100	100	100	100	100	100	100	100
2006	119	107	102	108	105	104	106	102	100
2007	133	114	106	123	109	111	115	105	96
2008	151	112	106	152	112	116	128	113	96
2009	137	100	95	160	112	118	136	111	95
2010	161	114	100	186	120	124	146	120	116
2011	206	125	105	227	128	128	167	121	121

Kaynak: İstatistik Göstergeler 2023-2011, TÜİK

Tablo: 23
Gıda ve İçecek Sanayi Alt Sektörlerinde Yıllık Ortalama Sanayi Üretim
Endeksi Değişim Oranları (2007-2010) (%)

Sektörler	2007	2008	2009	2010
<i>Sanayi Sektörü</i>	5,4	5,8	5,4	-2,2
<i>İmalat Sanayi</i>	4,8	5,5	4,8	-3,4
<i>Gıda ve İçecek Sanayi</i>	6,2	6,0	2,4	2,2
<i>Sıvı ve Katı Yağlar, Sebze, Meyve, Balık ve Et Üretimi İşlenmesi ve Muhafazası</i>	7,0	8,6	2,7	1,6
<i>Süt Ürünleri Sanayi</i>	9,0	11,4	2,4	5,9
<i>Öğütülmüş Tahıl Ürünleri, Nişasta ve Yemler</i>	-8,5	1,7	6,9	4,3
<i>Diğer Gıda Maddeleri</i>	7,2	1,4	1,3	0,3
<i>İçecekler</i>	5,5	5,9	1,6	4,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Gıda ve içecek sanayinin arz ve talep yanlarındaki gelişmeler sektörün üretim endeksini yansıtmaktadır. Talep ve arz yanlarındaki aksamalar, darboğazlar ve yetersizlikler üretimin düzeyine ve buradan da kapasite kullanım oranına yansıtmaktadır. Tablo: 24, gıda ve içecek sanayinde tam

kapasite ile çalışamamasının nedenlerini talep ve arz yönleri ile yansıtmaktadır. Tablo: 24'den de izlenebileceği gibi gıda ve içecek sanayinde kapasite kullanımında ve dolayısıyla üretimdeki düşüklüğün gerisinde yatan temel sorun iç talep yetersizliğidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, gıda ve içecek sanayine yönelik talebin gelir esnekliği 0.7'dir. Bu durum gelir arttıkça gıda ve içecek sanayi ürünlerine olan talebin artacağı, ama bu artışın gelir artışının gerisinde kalacağı anlamına gelmektedir. Göreli olarak daha düşük gelir gruplarında bu esneklik değerinin daha yüksek olduğu ve bu grubun gıda ve içecek sanayi ürünlerine yaptıkları harcamaların toplam harcamaları içerisindeki payının yüksek olduğu kabul edilir. Ancak, Türkiye'de gelir dağılımının kötüleşmesi, düşük gelirli grupların gelirlerinin yeteri kadar artmaması, bu grupların harcamalarının da yeteri kadar artmaması anlamına gelmektedir.

Tablo: 24

Gıda ve İçecek Sanayinde Tam Kapasite İle Çalışamama Nedenleri

Nedenler	2006 Haziran	2006 Aralık	2007 Haziran	2007 Aralık	2008 Haziran	2008 Aralık
<i>İç Pazarda Talep Yetersizliği</i>	54,2	53,7	58,2	54,7	52,8	54,8
<i>Dış Pazarda Talep Yetersizliği</i>	15,7	16,5	15,5	14,3	14,2	15
<i>Diğer Nedenler</i>	15,7	12	10,5	12,1	14	11,7
<i>Yerli Hammadde Yetersizliği</i>	9,2	12,3	9,6	12,6	12,7	11,5
<i>Mali İmkânsızlıklar</i>	3,4	3,4	4,1	3,6	3,8	4,9
<i>İthal Hammadde Yetersizliği</i>	0,9	0,9	0,8	1	1,3	1,2
<i>İşçilerle İlgili Meseleler</i>	0,9	1,2	1,3	1,7	1,2	0,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Bir sektörün üretim kapasitesinin temel belirleyicisi sektörde yapılan yatırımlardır. Sektöre yönelik yatırım taleplerini ise verilen teşvik belgelerinden izlemek mümkündür. Teşvik” kavramı, belirli ekonomik ve sosyal faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi veya gayrimaddi destek, yardım ve

özendirmeler olarak tanımlanmaktadır. Tablo: 25 imalat sanayinde, gıda ve içecek sanayinde teşvik belgelerinin gelişimini yansıtmaktadır. Tablo: 25’den de izleneceği gibi, 2008 yılı dünya ekonomik krizinin etkisi dışarıda bırakıldığında bile hem imalat sanayinde hem de gıda ve içecek sanayinde teşvik belgesi talebinin gelişiminin eğiminin negatif olduğu görülmektedir. Gıda ve içecek sanayinde, yukarıda nedenleri de verilen, kapasite kullanım oranlarının düşüklüğünün yeni yatırım taleplerini frenlemesi doğaldır. Buna karşın, imalat sanayinde yatırım talebin ve kapasitenin genişlememesi, dışa bağımlılığı yüksek olan Türkiye ekonomisinde bu bağımlılığın daha da artacağına işaret etmektedir.

Tablo: 25
İmalat, Gıda ve İçecek Sanayilerine Tahsis Edilen Yatırım Teşvik Belgeleri

Yıllar	Belge Sayısı ve İstihdam	Gıda ve İçecek	İmalat Sanayi	TOPLAM
2003	Belge Sayısı	206	2.559	3.876
	İstihdam	8.144	104.804	177.457
2004	Belge Sayısı	288	2.558	4.077
	İstihdam	14.979	99.265	166.357
2005	Belge Sayısı	295	2.305	4.304
	İstihdam	8.574	90.340	179.402
2006	Belge Sayısı	243	1.614	3.090
	İstihdam	7.895	62.834	122.717
2007	Belge Sayısı	196	1.424	2.366
	İstihdam	8.090	69.246	133.067
2008	Belge Sayısı	224	1.475	2.448
	İstihdam	7.629	47.231	98.377
2009	Belge sayısı	313	-	-
	İstihdam	6.870	-	-
2010	Belge sayısı	592	-	-
	İstihdam	14.116	-	-

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.hazine.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Özellikle dünya ekonomik krizin Türkiye Ekonomisine olan olumsuz etkisini azaltmak amacıyla Temmuz 2009'da yürürlüğe giren “yeni teşvik sistemi” uygulaması başlatılmıştır. Yeni sistemin fiili olarak uygulamaya girdiği Ağustos 2009 tarihinden itibaren bir yıllık sürede düzenlenen teşvik belgelerinin genel karakteristik verileri önceki yılların aynı dönemiyle (Ağustos Temmuz) kıyaslanmak suretiyle incelenmiştir.

Tablo: 26

Yeni Teşvik Sistemine Göre Düzenlenen Teşvik Belgelerinin Önceki Dönemlerle Karşılaştırılması (Ağustos_Temmuz Dönemi)

	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010
<i>Belge sayısı</i>	4.338	2.899	4.092	2.697	3.848
<i>Sabit sermaye tutarı (Mil.TL)</i>	32.271	28.454	33.969	30.320	58.704
<i>İstihdam (kişi)</i>	197.428	135.122	178.137	91.099	139.057

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yeni Yatırım Teşvik Sistemi I. Yıl Uygulama Sonuçları
<http://www.ekonomi.gov.tr>

Yeni Karar'ın uygulandığı bir yıllık dönemde, yabancı sermayeli yatırımlar da dahil olmak üzere genel ve bölgesel teşvik sistemi ile büyük ölçekli yatırımlar için düzenlenen teşvik belgesi sayısı sadece genel teşvik sisteminin uygulanmakta olduğu Ağustos 2009 öncesi bir yıllık döneme göre % 43 oranında artarak 3.848'e yükselmiştir. Yatırım sayısındaki bu artış, toplam sabit yatırım tutarına da yansımış, yatırım tutarı bir önceki döneme göre % 94 oranında artarak yaklaşık 59 milyar TL'ye ulaşmıştır. Teşvik belgeli yatırımlar kapsamında öngörülen istihdam ise % 53 oranında artarak 139 bin kişiye çıkmıştır

Tablo: 27

Teşviklerin Sektörel Dağılımlar Ağustos 2009 - Temmuz 2010

	Enerji	Hizmetler	İmalat	Madencilik	Tarım
<i>Belge sayısı</i>	159	958	2.218	246	267
<i>Sabit yatırım</i>	10.518	10.565	34.432	1.434	1.755
<i>İstihdam</i>	5.554	41.290	79.265	5.832	10.112

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yeni Yatırım Teşvik Sistemi I. Yıl Uygulama Sonuçları
<http://www.ekonomi.gov.tr>

Yeni teşvik sisteminin uygulamaya konulduğu dönemde bir yıllık gerçekleşen uygulamaların sektörel dağılımı Tablo: 27’de gösterilmiştir.

Tablo: 28
16.07.2009 - 31.10.2010 Tarihleri Arasında Teşvik Belgelerinin
Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör	Belge sayısı	Sabit yatırım (Milyon TL.)	İstihdam (kişi)
<i>Tarım</i>	426	2.370	13.967
<i>Madencilik</i>	304	1798	7.191
<i>İmalat sanayi</i>	2.658	37.619	91.2413
Gıda ve içecek	679	3.001	21.630
<i>Enerji</i>	202	12.319	48.699
<i>Hizmetler</i>	1.157	11.569	48.699
Toplam	4.747	65.676	164.432

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yeni Yatırım Teşvik Sistemi I. Yıl Uygulama Sonuçları
<http://www.ekonomi.gov.tr>

Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı küresel ekonomik krizin etkisinin azalmaya başlamasından ve yeni teşvik sistemine yönelik beklentilerden dolayı firmalarca ertelenen yatırım kararları yeni teşvik sistemiyle beraber 2009-2010 yılında alınmış, dolayısıyla bir önceki döneme göre kıyaslandığında düzenlenen teşvik belgesi sayısında % 43, sabit yatırım tutarında % 94 ve öngörülen istihdamda % 53 oranında artış olmuştur.

Yeni teşvik sisteminde, 31.12.2010 tarihine kadar başlanılan bölgesel teşvik belgesikapsamında yapılacak yatırımlara desteklerin daha yüksek oranda uygulanacak olması sebebiyle teşvik belgesi talebindeki artışın 2010 yılı sonuna kadar devam etmesibeklenmektedir.

Yatırım teşviklerinin sektöre yönelik yatırımları özendirmek dışında da amaçları vardır. Bunlardan birisi de yatırımın ülkenin görece az gelişmiş yörelerinde yapılmasını sağlayarak bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasıdır. Tablo: 29 gıda ve içecek sanayinde verilen yatırım teşviklerinin illere göre dağılımını yansıtmaktadır. Bu dağılım Türkiye’de yatırım teşvik belgelerinin bölgesel dengesizliği gidermek amacını yerine getiremediğini, teşviklerin daha çok Türkiye’nin göreceli olarak gelişmiş yörelerine verildiğini göstermektedir. Özellikle Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında yer alan illerin, gıda ve içecek sanayi yatırım teşvik belgelerinden en çok pay

alan iller olarak yer almaması dikkati çekmektedir. Bu durum GAP projesinin entegre niteliğinin yeteri kadar ortaya çıkmadığına işaret etmektedir. Önemli ölçüde yatırım yapılan bu proje kapsamında, bu bölgede yer alan illerde gıda ve içecek sanayi yatırımlarının özendirilmesi için genel teşvik uygulamaları dışında, daha özellikli ve daha kapsamlı teşvik önlemleri alınmalıdır.

Tablo: 29
Gıda ve İçecek Sanayine Tahsis Edilen Yatırım Teşvik Belgelerinde İlk 10 İl

2007			2008		2009		2010	
Sıra	İller	Tutar (Bin TL)	İller	Tutar (Bin TL)	İller	Tutar (Bin TL)	İller	Tutar (Bin TL)
1	Aksaray	136.075	Bursa	130.016	Ankara	84.220	İstanbul	213.793
2	İstanbul	99.411	ahıkesir	116.824	ekirdağ	82.287	Konya	147.510
3	K. Maraş	56.504	Sakarya	72.995	Aksaray	36.781	araman	145.775
4	Konya	54.086	Kocaeli	71.618	Mersin	35.715	Bursa	144.364
5	İzmir	48.499	İzmir	61.748	İzmir	35.632	Manisa	96.851
6	K.Maraş	44.223	İstanbul	60.274	Bursa	33.525	İzmir	78.696
7	Adana	42.219	K.Maraş	54.841	Konya	28.999	skişehir	73.101
8	Sakarya	41.928	Konya	48.390	Adana	27.123	G. Antep	72.433
9	Tokat	35.084	Ordu	44.516	Sakarya	26.954	Sakarya	67.297
10	Antalya	33.626	Kayseri	43.081	Manisa	21.609	Aydın	58.247
<i>Toplam</i>	591.657		704.304		412.850		1.098.078	
<i>Belge sayısı</i>	64		94		104		202	
<i>İstihdam</i>	4.353		3.717		3.263		5.755	

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.hazine.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Bir sektörde çalışanların ücretleri ve ücretlerdeki değişme eğilimi de sektöre yönelik yatırım talebinin önemli bir belirleyicisidir. Tablo: 30'da brüt ücret ve maaş endeksi verilmektedir. Bu tablodan izleneceği gibi, 2005 yılına göre her yıl ücretlerde hatırı sayılır artışlar kaydedilmiştir. Gıda ve içecek sanayindeki ücret artışı, imalat sanayi ücret artışından daha yüksek oranda artmıştır. Söz konusu bu dönemde Türkiye ekonomisindeki olumlu gelişmeler ve üst üste sürekli ekonomik büyümenin sağlanması, reel ücretlerde de artışların olmasına imkân sağlamıştır.

Tablo: 30
Brüt Ücret Maaş Endeksi 2005=100

Yıllar	İmalat sanayi	Gıda İmalatı	İçecek imalatı
2005	100	100	100
2006	113	116	124
2007	129	131	121
2008	142	150	142
2009	139	163	154
2010	163	187	235
2011	189	210	252

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistiki göstergeler 1923-2011, <http://www.tuik.gov.tr>

J) Gıda ve İçecek Sanayinin Dış Ticareti

Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye 1980 yılı ile birlikte ithal ikameci ve içe dönük sanayileşme stratejisini değiştirerek, dışa açık ve ihracata yönelik bir sanayileşme stratejisi benimsemiştir. Burada içe dönük ve dışa dönük kavramaları ile göreceli olarak daha çok iç pazar için veya dış pazar için üretimin hedeflendiği sanayileşme kastedilmektedir. İçe dönük sanayileşme stratejisi benimsendiğinde ayrıca sanayi dış rekabete karşı ithalatı kısıtlayan ve sermaye hareketlerini engelleyen önlemler ile korunurken, dışa dönük sanayileşme stratejisi benimsendiğinde sanayinin ürettiği ürünlerin ihracatı parasal ve parasal olmayan desteklerle özendirilmektedir. Bu bölümün bundan sonraki kısmında gıda ve içecek sanayinin dış ticareti analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Tablo: 31, Tablo: 32 ve Tablo: 33 gıda ve içecek sanayini ihracatını değerlendirmek için hazırlanmıştır. Türkiye’de ihracat 2001 ekonomik krizi sonrasında istikrarlı bir biçimde ve önemli ölçüde artmıştır. Alt sektörleri itibarıyla de ihracatta bu dönemde önemli bir artış ortaya çıkmıştır. Gıda ve içecek sanayinin ihracat içerisindeki payı ortalama olarak %5’tir. Ancak gıda ve içecek sanayi ürünleri ihracatının en belirgin özelliği oldukça istikrarsız bir seyir izlemesidir. Bu durum bu ürünlerin istikrarlı dış pazarlarının olmadığı anlamına gelmektedir. Önemli ölçüde düşük bir kapasiteye sahip olan bu sektörde, iç talebin yetersizliği de dikkate alındığında, sektör ürünlerinin ihracatının geliştirilmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo: 31
İhracat (Milyon Dolar)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
<i>Türkiye</i>	63.167	73.476	85.535	107.154	132.002	102.142	113.883	134.906	152.560
<i>Sanayi</i>	60.292	69.726	81.515	102.921	127.400	97.270	108.282	128.814	146.640
<i>Madencilik ve Taş Ocaklığı</i>	648	811	1.145	1.661	2.155	1.682	2.687	2.794	3.161
<i>İmalat</i>	59.579	68.813	80.246	100.966	125.172	95.449	105.466	125.872	143.289
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek</i>	3.349	4.272	4.399	5.161	6.474	5.931	6.702	9.061	9.521
<i>Elektrik, gaz ve su</i>	62	103	125	169	73	139	131	148	190
*2012 geçici veriler									

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tablo: 32
Sanayi Sektörünün Alt Sektörlerinin Türkiye Toplam İhracatı İçindeki Payları (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Türkiye</i>	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100	100	100	100
<i>Sanayi</i>	95.5	94.9	95.3	95.9	96.5	95,2	95,1	95,5	96,2
<i>Madencilik ve Taş Ocaklığı</i>	1.0	1.1	1.3	1.5	1.6	1,6	2,35	2,1	2,0
<i>İmalat</i>	94.3	93.7	93.8	94.2	94.8	93,4	92,6	93,3	94,0
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek</i>	5.3	5.8	5.1	4.8	4.9	5,8	5,9	6,7	6,2
<i>Elektrik, Gaz ve Su</i>	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1	0,1	0,1	0,1	0,1
*2012 geçici veriler									

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tablo: 33
Yıllık Artış Oranlarına Göre İhracat (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Türkiye</i>	33,7	16,3	16,4	25,3	23,1	-23,4	11,5	18,5	13,0
<i>Sanayi</i>	34,4	15,6	16,9	26,2	23,8	-23,6	11,3	19,0	13,8
<i>Madencilik ve Taş Ocaklığı</i>	38,2	25,2	41,2	45,1	29,7	-22	59,7	3,9	13,3
<i>İmalat</i>	34,3	15,5	16,6	25,8	23,8	-23,7	10,5	19,34	13,8
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek</i>	26,4	27,6	1,6	18,9	25,3	-8,3	13	35	5
<i>Elektrik, Gaz ve Su</i>	244,4	66,1	21,4	35,2	-56,8	90,4	-5,7	13,0	28,3
*2012 geçici veriler									

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tablo: 32, gıda ve içecek sanayinin alt sektörlerinin 2004-2012 döneminde ihracatlarının paylarının gelişimini göstermektedir. 2004-2012 dönemde sektörün ihracatı 2,4 kat artmıştır. Dokuz yılda sektör ihracatının bu oranda artmış olması çok önemli bir gelişmedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, sektör ihracatının istikrarlı bir yapıya kavuşturulması bunun için ise istikrarlı dış pazarların yaratılması gereklidir. İhracatın en yüksek oranda yükseldiği alt sektör hayvan yemi üreten sektördür. Bu sektörün toplam ihracat içerisindeki payı %1'in altında olduğu için, bu sektör ihracatındaki büyük sıçrama gıda ve içecek sanayi ihracatına yeterli katkıyı sağlayamamıştır. 2012 yılı itibariyle ihracat içerisindeki payı en yüksek olan işlenmiş meyve ve sebze ihracatındaki artış sektör ihracatındaki artışa önemli ölçüde katkıda bulunmuştu

Tablo: 34
Yıllar Bazında Gıda ve İçecek Sanayi Alt Sektörlerinin
İhracat Rakamları (Bin \$)

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012*
Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	9.155.020	9.125.955	10.498.628	12.285.680	12.695.518
<i>Canlı Hayvanlar</i>	12.922	24.366	7.322	6.215	8.142
<i>Et ve Et Ürünleri</i>	102.717	173.827	236.688	427.716	577.629
<i>Süt ve Süt Ürünleri, Yumurta</i>	254.622	267.711	324.180	510.254	575.984
<i>Balık ve Diğer Deniz Ürünleri</i>	408.350	338.997	340.008	423.295	443.456
<i>Hububat ve Hububat Ürünleri</i>	1.385.466	1481267	1782194	2140142	2.320.711
<i>Meyve ve Sebzeler</i>	5.308.045	5.353.787	6.152.501	6.695.665	6.555.594
<i>Şeker ve Şeker ürünleri ve Bal</i>	352.240	301.242	395.561	481.241	512.444
<i>Kahve Çay, Kakao, Baharat Ürün.</i>	499.525	471.668	357.823	627.072	688620
<i>Hayvanlar İçin Gıda Maddeleri</i>	68.181	74.807	31.141	55.989	135.621
<i>Çeşitli Yenilebilir Ürün</i>	762.953	637.920	690.207	918.020	877.326
İçkiler ve Tütün	890691	933.390	898.053	900.808	1.097.789
<i>İçkiler</i>	186.142	175.871	201.026	230.182	255.357
<i>Tütün ve Mamulleri</i>	704.550	757.499	697.027	670.625	842.432
Hayvansal Bitkisel Katı Sıvı	570.268	427.121	345.917	861.534	1.061.061
<i>Hayvansal Sıvı ve Katı Yağlar</i>	26.497	2.827	13.367	9.061	6.044
<i>Hazırlanmış Bitkisel Sıvı ve katı Yağlar</i>	269.284	240.197	215.460	461.984	548.125
<i>İşlenmiş Sıvı Katı Yağlar</i>	274.487	184.097	117.089	390.490	496.892
*2012 geçici veriler					

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tablo: 34, Tablo: 35 ve Tablo: 36 gıda ve içecek sanayi ithalatının gelişiminin çeşitli yönleri ile ortaya koymaktadır. Gıda ve içecek sanayi sektörün toplam ithalat içerisindeki payı ortalama olarak %2 kadardır. İhracata benzer bir biçimde ithalat da Gıda ve içecek sanayi büyüme oranı anlamında

zaman içerisinde dalgalanma göstermektedir. Ancak mutlak değer olarak ithalat incelenen dönemde önemli bir artış göstermiştir. Talep yetersizliğinin olduğu Gıda ve içecek sanayi ithalattaki artış bu sektör için önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Tablo: 34
İthalat (Milyon Dolar)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
<i>Türkiye</i>	97.540	116.770	139.580	169.987	201.821	140.928	185.544	240.841	236.536
<i>Sanayi</i>	91.444	110.548	132.430	159.274	185.777	131.671	171.318	221.347	218.730
<i>Madencilik ve Taş Ocaklığı</i>	10.980	16.322	22.034	25.316	35.632	20.624	25.932	37.331	42.247
<i>İmalat</i>	80.447	94.208	110.380	133.979	150.130	111.030	145.366	183.930	176.228
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek</i>	1.904	2.114	2.453	2.661	3.763	2.907	3.429	4.904	5.122
<i>Elektrik, Gaz ve Su</i>	15	18	18	21	15	17	20	86	255
*2012 geçici veriler									

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tablo: 35
Sanayi Sektörünün Alt Sektörlerinin Türkiye Toplam İthalatı İçindeki Payları (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
<i>Türkiye</i>	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100	100	100	100
<i>Sanayi</i>	93.8	94.7	94.9	93.7	92.1	93,4	92,3	92,0	92,4
<i>Madencilik ve Taş Ocaklığı</i>	11.3	14.0	15.8	14.9	17.7	14,6	13,9	15,5	17,8
<i>İmalat</i>	82.5	80.7	79.1	78.8	74.4	78,8	78,3	76,36	74,6
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek</i>	2.0	1.8	1.8	1.6	1.9	2,1	1,8	2,1	2,1
<i>Elektrik, Gaz ve Su</i>	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0,0	0,0	0,0	0,1
*2012 geçici veriler									

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tablo: 36
Yıllık Artış Oranlarına Göre İthalat (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Türkiye</i>	40.7	19.7	19.5	21.8	18.7	70,8	30,1	29,2	-1,7
<i>Sanayi</i>	41.2	20.9	19.8	20.3	16.6	-42,1	25	29,2	-1,2
<i>Madencilik ve Taş Ocaklığı</i>	21.7	48.6	35.0	14.9	40.7	-42,1	25,7	43,9	13,2
<i>İmalat</i>	44.5	17.1	17.2	21.3	12.1	-26,0	30,9	26,5	-4,1
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek</i>	16.5	11.0	16.0	8.5	41.4	-22,7	18,0	43,0	4,4
<i>Elektrik, Gaz ve Su</i>	-62.8	18.8	-5.3	16.7	-19.0	13	17,6	430,0	196,5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tablo: 37 ise, 2008-2012 dönemi için gıda ve içecek sanayinin alt sektörleri itibariyle ithalat gelişimini göstermektedir. 2008-2012 dönemde sektörün ithalatının artış oranı (%26,1) önemli ölçüde sektörün ihracatının artış oranını (%38,6) altında kalmıştır. Bu durum incelenen dönemde sektörün bir bütün olarak alındığında dış ticaret açığının düşmesine işaret eder. İthalatı en hızlı artan sektörü canlı hayvan alt sektörüdür; 2008'e göre 2012 yılında 20 kat artış olmuştur. İthalatı azalan tek alt sektör ise Şeker ve şeker ürünleri ve bal alt sektörüdür. Şeker ve şeker ürünleri ve bal İhracatı %37 oranında artarken ithalatının azalması, sektörün geleceği için olumlu bakılabilir.

Tablo: 37
Gıda ve İçecek Sanayi Alt Sektörlerinin İthalat Rakamları (Milyon Dolar)

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012
Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri	5.024.155	5.591.494	4.504.882	6.888.226	6.339.084
<i>Canlı Hayvanlar</i>	41.448	33.664	333.080	1.028.121	852.074
<i>Et ve Et Ürünleri</i>	4.067	2451	261.235	514.010	99.743

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Süt ve Süt Ürünleri, Yumurta</i>	132.629	120.114	139.461	115.182	123.565
<i>Balık ve Diğer Deniz Ürünleri</i>	119.081	108.099	137.034	175.565	178.133
<i>Hububat ve Hububat Ürünleri</i>	2.207.585	1.284.854	1.169.797	2.059.771	1.637.382
<i>Meyve ve Sebzeler</i>	860.025	673.110	757.297	952.315	908.412
<i>Şeker ürünleri ve Bal</i>	92.129	56.751	52.891	63.956	97.604
<i>Kahve Çay, Kakao, Baharat Ürün.</i>	390.894	389.115	519.732	614.584	606.003
<i>Hayvanlar İçin Gıda Maddeleri</i>	772.975	556.398	741.318	859.318	1.327.984
<i>Çeşitli Yenilebilir Ürün</i>	403.322	366.938	403.036	504.603	508.185
İçkiler ve Tütün	456.269	479.296	450.007	551.181	638.585
<i>İçkiler</i>	64.575	79.172	81.733	150.682	152.157
<i>Tütün ve Mamulleri</i>	391.694	400.124	368.274	400.500	487.427
Hayvansal Bitkisel Katı Sıvı	1.702.286	1.122.449	1.047.127	1.672.293	1.943.070
<i>Hayvansal Sıvı ve Katı Yağlar</i>	154.219	106.313	136.851	148.773	160.013
<i>Hazırlanmış Bitkisel Sıvı ve katı Yağlar</i>	1.446.455	929.569	794.242	1.351.268	1.611.868
<i>İşlenmiş Sıvı Katı Yağlar</i>	101.612	86.567	116.034	172.247	171.189

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Tablo: 38 ise, 2004-2012 dönemimde gıda ve içecek sektörünün dış ticaret açığının gelişimini ortaya koymaktadır. Türkiye’de 2004 sonrası dönemde dış ticaret açığı çok büyük bir artış göstererek 2011 yılında 105 milyar doları geçmiş, 2012 yılında açık 83 milyar dolara gerilemiştir. Bu açık 2012 yılı için sanayi sektöründe 72 milyar doları bulmuştur. Bu durum Türkiye’de sanayi üretiminin dışa bağımlı yapısını açık bir biçimde yansıtmaktadır. İmalat sanayinin 2012 yılı itibariyle açığı ise 33 milyar dolardır. Buna karşın gıda ürünleri ve içecek sanayi dış ticaret fazlası vermektedir. Ancak bu sektördeki kurulu kapasite ve kapasite kullanım oranları ve iç talep düzeyi dikkate alındığında, bu sektörün ihracat performansının daha da yükseltilmesi gerektiği görülmektedir. Dış ticaret fazlası veren sektörlerden diğeri ise elektrik, gaz ve sudur, ancak toplam içindeki payı çok düşüktür.

Tablo: 38
Dış Ticaret Açığı (Milyon Dolar)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Türkiye</i>	34.373	43.297	54.045	62.833	78.814	38.786	71.660	105.935	83.977
<i>Sanayi</i>	28.277	37.072	50.915	56.362	58.377	34.401	63.036	102.533	72.090
<i>Madencilik ve Taş Ocaklığı</i>	10.332	15.511	20.889	23.655	33.477	18.942	23.245	34.537	39.086
<i>İmalat</i>	20.865	25.395	30.134	33.010	24.958	15.581	39.900	58.058	32.939
<i>Gıda Ürünleri ve İçecek</i>	+1.442	+2.158	+1.946	+2.500	+2.711	+3.027	+3.273	+4.157	+4.399
<i>Elektrik, Gaz ve Su</i>	+47	+85	+104	+148	+58	+122	+111	+62	65

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu verilerinden derlenmiştir: <http://www.tuik.gov.tr> ve <http://www.tgdf.org.tr/turkce>

Gıda ve içecek sanayi sektörün dış ticaret performansını değerlendirilmesinde kullanılan en önemli göstergelerden bir tanesi sektör ihracatının sektör ithalatını karşılama oranıdır. Türkiye’nin 2001 sonrasında ihracatında önemli bir sıçrama yaşanmıştır. Ancak ithalattaki artış ihracatın ithalatı karşımıla oranının yükselmesini önlemiştir.

SONUÇ

Diğer sektörlerle göre gıda ve içecek sektörünün önemi daha büyüktür. İnsan sağlığıyla direk ilgilidir, temel ihtiyaçlar listesinde en başta gelir, üretim ve arz süreçlerinde kalite standartlarına uyulması gerekmektedir, gıda ve içecek maddelerine yönelik ihtiyaç ertelenemez bir ihtiyaçtır ve geri ve ileri bağlantı etkisi daha yüksek olan bir sektördür. Bütün bunlardan dolayı gıda ve içecek sektörü inceleme konusu yapılmıştır.

Ekonomik kalkınmanın tanımlanmasında en çok kabul gören bir ölçü sanayileşme olmuştur. 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan sanayi devrimi ile birlikte ekonomik kalkınma çabalarının odağında sanayileşme yer almıştır. Gıda arzındaki artış, sanayi gelişmenin ve ekonomik kalkınmanın bir ön şartı olmuştur. İnceleme döneminde yani 2001-2012 döneminde GSYİH içinde sanayinin payı %23'ten %24'e yükselmiştir. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye için bu oran önemli ölçüde kalkınmaya işaret etmektedir.

Bir ülkenin kalkınmışlık düzeyinin, üretim kapasitesindeki artışın temel göstergesi olarak ise, imalat sanayindeki gelişmeleri alabiliriz. Sanayi sektörü GSYİH'sı incelenen dönemde yaklaşık yüzde altmış artarken, imalat sanayi GSYİH'sı yaklaşık olarak yüzde elli altı artmıştır. Bu olumlu gelişme kalkınmayı işaret etmektedir. Ancak, incelenen dönemde imalat sanayinde yatırım talebi ve kapasitesinin olması gereken oranda artmadığı tespiti yapılmıştır. İmalat sanayinde yatırım talebin ve kapasitenin genişlememesi, dışa bağımlılığı yüksek olan Türkiye ekonomisinde bu bağımlılığın daha da artacağına işaret etmektedir.

Yatırım teşviklerinin sektöre yönelik yatırımları özendirmek dışında da amaçları vardır. Bunlardan birisi de yatırımın ülkenin görece az gelişmiş yörelerinde yapılmasını sağlayarak bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasıdır. Söz konusu döneminde, gıda ve içecek sanayinde verilen yatırım teşviklerinin illere göre dağılımını incelendiğinde, bu dağılım Türkiye'de yatırım teşvik belgelerinin bölgesel dengesizliği gidermek amacını yerine getiremediğini, teşviklerin daha çok Türkiye'nin göreceli olarak gelişmiş yörelerine verildiğini göstermektedir. Özellikle Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında yer alan illerin, gıda ve içecek sanayi yatırım teşvik belgelerinden en çok pay alan iller olmaması dikkati çekmektedir. Bu durum GAP projesinin bütünleşmiş niteliğinin yeteri kadar ortaya çıkmadığına işaret etmektedir. Önemli ölçüde yatırım yapılan bu proje kapsamında, bu bölgede yer alan illerde gıda ve içecek sanayi

yatırımlarının özendirilmesi için genel teşvik uygulamaları dışında, daha özellikli ve daha kapsamlı teşvik önlemleri alınmalıdır.

Dünyanın artan gıda ihtiyacı ile birlikte düşünüldüğünde, uluslararası standartlara uygun ürünler üretme kapasitesine sahip bir gıda ve içecek sanayinin ekonominin lokomotif sektörlerinden biri olabileceğini ifade edebiliriz. Bu bakımdan teşviklerin gıda ve içecek sanayini daha çok kapsayacak duruma getirilmesi gerekmektedir.

Ülkenin kalkınmasında önemli faktörlerden bir tanesi de yabancı sermayedir. İnceleme döneminde Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin dağılımına baktığımızda yabancı sermayeli işletmelerin % 70'i hizmet sektörüne, % 18'i imalat sanayine ve %12'si de diğer sektörlerle geldiği görülmektedir. İmalat sanayindeki yabancı sermayeli işletmelerin % 2'si gıda sektöründe olduğu görülmektedir. Nispi olarak gıda sektörüne yabancı sermayeli şirketlerin az olması ve doğrudan yabancı sermaye yatırımların bu sektöre az yatırım yapmış olması, yerli üreticilerin gıda sanayinde yabancılara göre daha avantajlı olduğunu göstermektedir. Bunun başka bir anlamı ise, Türkiye'de gıda sektörünün gelişmişlik düzeyi dünya ile boy ölçebilecek seviyede olmasıdır (Kalkınma Bankası 2012).

Gıda sektörünün dünya ile rekabet etmedeki üstünlüğü, dış ticarete de görülmektedir. Alt sektörler itibarıyla ithalat ve ihracat incelendiğinde, dış ticarete fazlalık veren tek sektör gıda ve içecek sanayidir.

TÜİK, 2011 Hanehalkı Bütçe Araştırması'ndan elde edilen sonuçlara göre; Türkiye genelinde hane halklarının tüketim amaçlı yaptığı harcamalar içinde en yüksek payı %25,8 oranıyla konut ve kira harcamaları alırken, harcamaların %20,7'si gıda ve alkolsüz içeceklerden oluşmaktadır. Türkiye genelinde yapılan harcamalar içinde sağlık harcamalarına %1,9 ve eğitim hizmetleri harcamalarına ise %2 oranında pay ayrılmıştır.

Gelire göre sıralı %20'lik gruplar itibarıyla tüketim harcamalarının dağılımına bakıldığında; birinci %20'lik (en düşük gelir grubu) grupta yer alan hane halklarının gıda harcamasına ayırdıkları pay %30,9 iken, beşinci %20'lik gruptaki (en yüksek gelir grubu) hane halklarının gıda harcamalarına ayırdığı payın %16 olduğu görülmektedir. Eğitim hizmetleri harcamalarının oranı ise birinci %20'lik grup için %0,7 olurken, beşinci %20'lik grup için %3,4'tür.

Gelire göre sıralı birinci %20'lik grupta yer alan hane halklarının, toplam gıda ve alkolsüz içecekler harcaması payı %13,6 iken, beşinci

%20'lik grupta yer alan hane halklarının bu payı %28,4 olmaktadır. Başka bir ifadeyle, en yüksek gelirli nüfusun %20'si en düşük gelirli nüfusun %20'ninin iki katından fazla gıda ve içecek satın almaktalar. Toplam eğitim hizmetleri harcamalarında ise birinci % 20'lik grubun payı %3,3 iken beşinci %20'lik grubun payı %62,3'tür. Böylece eğitim harcamalarının yarısından çok fazlasını en zengin kesim yapmaktadır.

GSYİH büyüme hızı ile gıda ve içecek sanayine yönelik harcamaların artış oranını birlikte incelendiğinde, gıda ve içecek sanayiye yönelik harcamaların gelir esnekliğinin Türkiye için yaklaşık 0,7 olduğu ortaya çıkmaktadır.

SONNOTLAR

- ¹ Birleşmiş Milletler, Ayrıntılı Yapı ve Açıklayıcı Notlar, <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=2>
2. Tablo: 3 ve Tablo: 2'deki verilerden hareketle 2007 ve 2011 yıllarında ortalama olarak sabit sermaye yatırımlarının GSYİH'nın yüzde on iki oranında olarak gerçekleştiği görülmektedir.
3. Birleşmiş Milletler, Ayrıntılı Yapı ve Açıklayıcı Notlar, <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=2>
4. Gıda ve içecek sanayinin alt sektörleri itibarıyla bir performans değerlendirmesi için bkz. Türkiye Kalkınma Bankası (2007), Türkiye İmalat Sanayinin Yapısal Analizi ve Sektörel Performans Değerlendirmesi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.
5. Türkiye'de tüketim fonksiyonu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Çolak, Öztürkler ve Tokatlıoğlu (2008).

KAYNAKÇA

- AKIN, Fetullah, (2011), Türkiye’de Tekstil, Hazır Giyim Sektörü ve Ücretler, TEKSİF Eğitim Yayınları, Ankara
- BULU, Melih., İ. Hakkı Eraslan ve Mehmet Burca. (2007). “Türk Gıda Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 9 (1), 311-335.
- ÇOLAK, Ö. Faruk., Harun Öztürkler ve İbrahim Tokatlıoğlu. (2008). “Türkiye’de Tüketim Fonksiyonunun Dilim Regresyon Yöntemi ile Tahmini”, İktisat, İşletme ve Finans, 23 (268), 62-93.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2004). Sector Profiles of Turkish Economy, Sanayi Dairesi, Ankara.
- DIESLIN, Howard G. (1958). “Effect of Urban and Industrial Development on Agricultural Finance”, Journal of Farm Economics, 40 (5), 1144-1155.
- ECHEVARRIA, Cricina. (1995). “Agricultural Development vs. Industrialization: Effects of Trade”, The Canadian Journal of Economics, 28 (3), 631-647.
- ENKE, Stephen. (1961). “Food Constraints on Industrial Development in Poor Countries”, Southern Economic Journal, 27 (4), 293-297.
- GINWALA, Padamji P. (1944). “Industrial Development in Relation to Natural Resources”, Annals of the American Academy of Political and Social Science, 233, 113-120.
- HALAÇ, Eyüp. (2002). “Gıda Kalitesi ve Gıda Mevzuatı ile ilgili Temel Kavramlar Işığında Türk ve AB Gıda Mevzuatının Karşılaştırılması”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 4, 107-131.
- HANSEN, Richard W., and Gary M. Munsinger. (1972). “A Perspective Model for Industrial Development”, Land Economics, 48 (2), 76-81.
- HOROWITZ, Irving L. (1964), “Sociological and Ideological Conceptions of Industrial Development”, American Journal of Economics and Sociology, 23(4), 351-374.
- Kalkınma Bankası, Türkiye İmalat Sanayi Analizi, Ankara, 2012.

- KESGİNGÖZ, Hayrettin. (2007). 1980–2005 Dönemi Yabancı Sermayenin Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği’, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KIZILOĞLU, Semiha. (1998). “Tarıma Dayalı Sanayinin Makroekonomik Ölçütlerle Türkiye Ekonomisindeki Yeri”, Tarım Ekonomisi Dergisi, 3, 83-90.
- LEWIS, Stephen R. (1967). “Interrelations between Agricultural and Industrial Development”, Journal of Farm Economics, 49 (5), 1151-1157.
- TURHAN, Şule. (2005). “Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım”, Tarım Ekonomisi Dergisi, 11(1), 13-24.
- Türkiye Kalınma Bankası. (2007). Türkiye İmalat Sanayinin Yapısal Analizi ve Sektörel Performans Değerlendirmesi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.
- United Nations Conference on Trade and Development. (2006). World Investment Report, UNCTAD, New York. Ve diğer ilgili yıllar.
- Birleşmiş Milletler, Ayrıntılı Yapı ve Açıklayıcı Notlar, <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regist.asp?CI=2>.
 - Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Temel Ekonomik Göstergeler, www.dpt.gov.tr.
 - T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, İstatistikler, <http://www.hazine.gov.tr>.
 - Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, <http://www.tgdf.org.tr/turkce>.
 - Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler: 1923-2007, <http://www.tuik.gov.tr>.
 - Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, İstatistikler, <http://sanayi.tobb.org.tr>.